

Методичний посібник з проведення тренінгу

Особливості захисту дітей в умовах збройного конфлікту на сході України:

вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами

**Методичний посібник з проведення тренінгу
для державних службовців у соціальній сфері з надання послуг
внутрішньо переміщеним особам**

**«Діти – жертви конфлікту на сході України:
їх ризики, вразливість дітей,
які є внутрішньо переміщеними особами»**

Зміст:

Актуальність тренінгу.....	3
Лист підтримки від Міністерства соціальної політики України.....	4
Про організацію: Данська рада у справах біженців.....	5
Про організацію: «Ла Страда – Україна».....	6
Орієнтовна програма тренінгу.....	7
День 1	9
Конвенція ООН про права дитини та участь дітей у збройних конфліктах.....	10
Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах	13
Актуальність захисту внутрішньо переміщених дітей. Поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Ризики, які можуть актуалізуватися для дітей під час та після збройного конфлікту.	15
Послуги, дружні до дитини, врахування найкращих інтересів дитини. Групи ризику з акцентом на внутрішньо переміщених осіб. Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.....	18
Особливості роботи з дітьми, переміщеними із зони АТО або тимчасово окупованих територій. Діти, переміщені без законного представника. Алгоритм захисту прав дитини, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення АТО. Отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Призначення та виплата щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.....	21
День 2	31
Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період.....	32
Вміння «входити» в сім'ю, спілкування з членами сім'ї, мотивування сім'ї до співпраці, етика соціального працівника.....	35
Основні правила безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях.....	39
Наслідки психотравмуючої події для дитини. Рекомендації батькам.....	42
Адаптація внутрішньо переміщених дітей до нових умов життя. Рекомендації сім'ям з дітьми, які є внутрішньо переміщеними особами.....	48
Додатки	53

Актуальність розробки та проведення тренінгу «Діти – жертви конфлікту на сході України: їх ризики, вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами»

Воєнні дії на сході країни та соціально-економічна нестабільність спричиняють напругу в суспільстві, у тому числі й у дитячому середовищі.

Особливо гострою є потреба адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб.

На низку державних установ покладено функції з виявлення таких дітей та їх сімей, надання їм послуг та вжиття заходів з їх інтеграції та соціалізації. До таких установ належать департаменти (управління) соціального захисту населення, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, навчальні та медичні заклади.

Водночас фахівці цих установ потребують поглиблення знань та умінь щодо надання послуг внутрішньо переміщеним особам, особливо дітям.

Внутрішньо переміщені особи, зокрема діти, мають специфічні потреби. Робота з ними має бути спрямована на виявлення цих потреб, а також подальше їх задоволення шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної роботи.

Ситуація в країні вимагає також швидкого інформування всіх працівників соціальної сфери про нововведення в законодавстві щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Також важливо інформувати батьків дітей із числа внутрішньо переміщених осіб про можливість отримання необхідної допомоги.

Запропонований тренінг побудований таким чином, щоб охопити як нормативно-правове забезпечення роботи з внутрішньо переміщеними дітьми, так і соціальні та психологічні аспекти.

Сьогодні вже необхідно розуміти, що окрім задоволення базових життєвих потреб внутрішньо переміщених осіб у житлі, одязі, їжі, медичному обслуговуванні, у відновленні чи отриманні необхідних документів тощо, важливою складовою є соціально-психологічна допомога, допомога в адаптації та реінтеграції внутрішньо переміщених дітей та їх родин до нових умов життя.

Данська рада у справах біженців (ДРБ) впроваджує в Україні декілька проектів, спрямованих на захист і відновлення власних ресурсів населення, яке постраждало від конфлікту в південно-східних регіонах України. Важливим аспектом реалізації цих проектів є підтримка державних установ і підвищення потенціалу державних службовців для надання послуг внутрішньо переміщеним особам.

Під час реалізації цих проектів була виявлена проблема недостатнього рівня знань працівників державних органів та установ соціальної сфери щодо забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, особливо дітей. Зокрема, це стосується знання національної законодавчої бази та міжнародних стандартів захисту прав дітей під час збройних конфліктів.

Також всім учасникам процесу надання послуг внутрішньо переміщеним дітям необхідно розуміти специфіку роботи з цією категорією, пов'язану з вразливістю дітей.

Аналіз дзвінків на Національну дитячу «гарячу лінію» та Національну «гарячу лінію» з питань протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації громадської організації «Ла Страда – Україна» також виявляє деякі проблеми під час надання послуг внутрішньо переміщеним особам, що призводить до збільшення рівня тривожності серед внутрішньо переміщених осіб, зростання в них почуття невпевненості в завтрашньому дні, втомленості від нестабільності, що породжує агресивність та ворожість у стосунках між людьми.

Частково тренінг пройшов апробацію серед працівників служб у справах дітей Донецької області: 22-23 березня в м. Маріуполь для південної частини області та 28-29 березня в м. Святогірськ для східної частини області.

**МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
(Мінсоцполітики)**

вул. Еспланадна, 8/10, м. Київ, 01601, тел.: (044) 226-24-45, факс: (044) 289-00-98 E-mail: info@misp.gov.ua,
Код ЄДРПОУ 37567866, реєстраційний рахунок 35213015078737 в ДКСУ м. Києва, МФО 820172

24.05.16 № 1009/0/2015-16/57

На № _____ від _____

Данська рада у справах біженців

Про підтримку проведення тренінгів

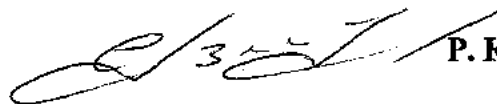
Департамент захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики України, розглянувши матеріали методичного посібника з проведення тренінгу «Особливості захисту дітей в умовах збройного конфлікту на сході України: вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами», розробленого Данською радою у справах біженців у співпраці з громадською організацією «Ла Страда-Україна», в межах компетенції повідомляє.

Пріоритетними напрямками діяльності фахівців, які працюють з дітьми, є впровадження ефективних технологій соціальної роботи, моніторинг забезпечення прав дитини, підвищення професійної компетентності фахівців та управлінців соціальної сфери, у тому числі особливостям захисту прав дітей, які постраждали від збройного конфлікту.

Станом на 16.05.2016 взято 1 780 946 переселенців на облік внутрішньо переміщених осіб або 1 439 428 сімей, із них дітей – 228049. Кількість сімей з дітьми, які переміщуються на безпечні території України, щодня зростає.

Враховуючи зазначене, підтримуємо необхідність розробки методичних матеріалів та впровадження тренінгу.

**Директор Департаменту
захисту прав дітей та усиновлення**

 Р. Колбаса

Данська Рада у справах біженців (ДРБ) – одна з найбільших неурядових організацій, заснована у 1956 році для надання допомоги біженцям з Угорщини, які інтегрувались у Данії.

ДРБ реалізує програми, що направлені на допомогу біженцям у Данії, а на міжнародному рівні – програми захисту і пошуку довгострокових рішень для біженців та вимушених переселенців в 30 країнах світу.

З 2007 по 2013 рік ДІБ реалізувала в Україні проект «Правова та соціальна допомога дітям-біженцям та шукачам притулку».

Восени 2014 року ДІБ поновила роботу в Україні з метою надання допомоги населенню, яке постраждало внаслідок конфлікту та супровідної гуманітарної кризи.

Першим проектом була термінова гуманітарна/грошова допомога для внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській, Запорізькій та Донецькій областях.

На даний момент реалізуються проекти фінансовані Директоратом Європейської Комісії з гуманітарної допомоги, (ЕСНО); УВКБ ООН; ЮНІСЕФ, Урядом Сполучених Штатів Америки (US-AID), Урядом Великобританії та інших.

Проекти охоплюють:

- житлову підтримку: забезпечення найбільш нужденних сімей тимчасовим житлом; допомогу в ремонті зруйнованого житла;
- продовольчу і непродовольчу допомогу: забезпечення предметами першої необхідності (теплий одяг, постільна білизна, предмети гігієни і т.п.);
- психосоціальну підтримку, захист прав дитини, індивідуальну юридичну допомогу, підтримку державних структур;
- навчальні програми з безпечної поведінки з вибухонебезпечними предметами.

«Ла Страда – Україна» – українська громадська неприбуткова організація, яка з 1997 року працює для забезпечення гендерної рівності, запобігання всім видам гендерного насильства, зокрема насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми, та для забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню міжнародних стандартів прав людини в усі сфери життя суспільства та держави.

В 2004 р. «Ла Страда – Україна» стала засновником та членом Міжнародної асоціації «Ла Страда», до якої входить 8 організацій (з Білорусі, Болгарії, Македонії, Молдови, Нідерландів, Польщі, України, Чехії).

Національна «гаряча лінія» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації «Ла Страда – Україна»:

0 800 500 335 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів у межах України)
або **386** (безкоштовно з мобільних телефонів)

Національна дитяча «гаряча лінія» Центру «Ла Страда – Україна»:

0 800 500 225 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів у межах України)
або **772** (безкоштовно з мобільних телефонів)

Електронна «гаряча лінія» з протидії дитячій порнографії в Інтернеті:

<http://internetbezpeka.org.ua/>

www.la-strada.org.ua

<https://www.facebook.com/lastradaukraine>

<https://www.facebook.com/childhotline.ukraine>

<https://vk.com/childhotline>

skype: lastrada-ukraine

Адреса для листування:

03113, Київ-113, а/с 26

Тел.: 044-205-36-95

e-mail: info@lastrada.org.ua

Орієнтовна програма тренінгу для державних службовців у соціальній сфері з надання послуг внутрішньо переміщеним особам.

«Діти – жертви конфлікту на сході України: їх ризики, вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами».

ДЕНЬ 1

Час	Тема
10.00 – 10.30	Реєстрація учасників.
10.30 – 10.50	Привітання, знайомство.
10.50 – 11.00	Цілі тренінгу. Очікування. Правила тренінгу.
11.00 – 11.40	Конвенція ООН про права дитини та участь дітей у збройних конфліктах.
11.40 – 12.00	Перерва на каву
12.00 – 13.00	Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах
13.00 – 14.00	Обідня перерва
14.00 – 14.45	Актуальність захисту внутрішньо переміщених дітей. Поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Ризики, які можуть актуалізуватися для дітей під час та після воєнного конфлікту.
14.45 – 15.30	Послуги, дружні до дитини, врахування найкращих інтересів дитини. Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.
15.30 – 15.50	Перерва на каву
15.50 – 17.30	Особливості роботи з дітьми, переміщеними з зони АТО або тимчасово окупованих територій, в тому числі без законного представника.
17.30	Підведення підсумку 1-го дня. Зворотний зв'язок.

ДЕНЬ 2

Час	Тема
09.00 – 09.30	Результати 1-го дня. Чи справдились очікування?
09.30 – 11.00	Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період.
11.00 – 11.20	Перерва на каву
11.20 – 11.50	Робота з сім'єю: вміння «входити» в сім'ю, спілкування з членами сім'ї, мотивування сім'ї до співпраці.
11.50 – 13.00	Основні правила безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях.
13.00 – 14.00	Обід
14.00 – 15.30	Наслідки психотравмуючої події для дитини. Рекомендації батькам.
15.30 – 15.50	Перерва на чай/каву
15.50 – 16.30	Адаптація внутрішньо переміщених дітей до нових умов життя. Рекомендації сім'ям з дітьми, які є внутрішньо переміщеними особами.
16.30 – 17.30	Підведення підсумків. Дискусія. Запитання, відповіді. Завершення тренінгу.

ДЕНЬ 1

Конвенція ООН про права дитини та участь дітей у збройних конфліктах.

Практичне заняття

Тривалість	40 хвилин
Зміст	Щоденно під час збройних конфліктів гинуть та отримують поранення тисячі цивільних осіб. Більше половини цих жертв, як не прикро, становлять діти. За даними Дитячого фонду ООН за останнє десятиліття в ході збройних конфліктів: 2 мільйони дітей загинуло, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдатів беруть участь у понад 30-ти конфліктах в різних куточках світу. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою повною мірою. Актуальність теми зумовлена тим, що діти, що є особливо вразливою категорією населення, незважаючи на зусилля більшості держав світу, залишаються основними суб'єктами-об'єктами системної дискримінації, яка особливо посилюється в умовах кризових ситуацій, зокрема під час збройних конфліктів.
Навчальні цілі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Надати учасникам інформацію про суть та історію прийняття Конвенції ООН про права дитини. 2. Сформувати в учасників розуміння поняття «участь дітей у воєнних діях». 3. Надати учасникам інформацію щодо мінімального віку осіб, які призиваються на військову службу. 4. Сформувати в учасників позицію, що збройний конфлікт завжди буде порушувати права дітей і що дітям необхідна реабілітація.
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери, стікери
Тип навчання	Лекція, робота в групах

Хід заняття

Спочатку доречно ознайомити учасників з історією підготовки та прийняття Конвенції ООН про права дитини: Пропозицію про прийняття Конвенції про права дитини внесла Комісія ООН з прав людини на 34-й сесії у 1978 році. 1979 року створено робочу групу, яку очолив представник Польщі (країна, що була ініціатором процесу). 1985 року на черговій сесії Комісії з прав людини було запропоновано включити до проекту Конвенції статтю про дітей в умовах збройного конфлікту.

Перша частина статті 38 Конвенції узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права, а саме з положеннями Женевських конвенцій 1949 року.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

Учасники ознайомлюються із другою частиною статті 38 Конвенції:

Стаття 38

5. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

Для формування в учасників розуміння поняття «безпосередня участь дітей у воєнних діях» група ділиться на декілька підгруп, які пропонують своє бачення того, що може відноситися до цього визначення. Результати фіксуються на аркуші фліп-чарту.

Можливий також варіант, коли учасники під час «мозкового штурму» висловлюють вголос свої пропозиції щодо визначення цього поняття, а тренер фіксує їх на аркуші фліп-чарту.

Важливо!

Під визначенням «участь дітей у воєнних діях» необхідно розуміти не тільки безпосередню, а й опосередковану участь дитини у воєнних діях (наприклад, збір чи передачу воєнної інформації, транспортування зброї тощо).

Далі учасники ознайомлюються із третьою частиною статті 38 Конвенції:

Стаття 38

6. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

Після ознайомлення із текстом статті доречно організувати дискусію щодо норми «яка не досягла 15-річного віку».

Пояснення.

Під час прийняття Конвенції були запропоновані поправки щодо збільшення мінімального віку осіб, яких призивають на військову службу, з 15 до 18 років. Проте більшість делегацій виступили проти такої пропозиції. В національному законодавстві більшості держав світу, і в тому числі України, вікову межу розширено до 18 років.

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу»**Стаття 15.**

1. На строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини **виповнилося 18 років**, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу (далі – громадяни призовного віку).

Знайомство з частиною 4 статті 38 Конвенції:

Стаття 38

4. Згідно зі своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Ця стаття пов'язана зі статтею 39 Конвенції:

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Вправа.

Учасники діляться на підгрупи. Кожна підгрупа розглядає блок заходів, які мають вживатися для захисту дітей, та пропонує конкретні дії, що можуть бути застосовані в територіальній громаді задля відновлення прав дітей.

Наприклад:

1. фізичне та психологічне відновлення;
2. соціальна інтеграція дитини;
3. реабілітація дитини в разі експлуатації, катувань;
4. реабілітація дитини в разі жорстокого поводження.

Презентація. Обговорення.

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах

Практичне заняття

Тривалість	30 хвилин
Зміст	<p>Ратифікувавши в 1991 році Конвенцію про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання перед світовим товариством щодо забезпечення прав дитини відповідно до загальновідомих міжнародних стандартів. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах підписано Україною під час Саміту тисячоліття в Нью-Йорку 7 вересня 2000 року.</p> <p>Ратифіковано Факультативний протокол Законом України № 1845-IV від 23 червня 2004 року.</p> <p>Ратифікація була зумовлена визнанням світовим товариством необхідності вжиття на законодавчому рівні додаткових заходів, які б сприяли попередженню втягнення дітей у збройні конфлікти; усвідомленням доцільності та необхідності участі України у міжнародних угодах, які захищають основоположні інтереси людини і особистості і гарантують її права.</p> <p>Факультативний протокол спрямований на підвищення міри захисту дітей від їх втягнення у бойові дії через підвищення мінімального віку добровільного призову осіб до національних збройних сил держав, що приєдналися до нього, порівняно з віком, зазначеним у пункті 3 статті 38 Конвенції про права дитини (15 років).</p>
Навчальні цілі	1. Ознайомити учасників із Факультативним протоколом до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах.
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери
Тип навчання	Лекція

Хід заняття

Спочатку доречно запитати в учасників, чи знайомі вони з Факультативним протоколом до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах.

Рівень обізнаності учасників із Факультативним протоколом можна оцінити за допомогою такої вправи:

Учасникам ставиться запитання: «Як саме, на вашу думку, Факультативний протокол поліпшує захист дітей під час збройних конфліктів?»

Всі охочі з місця висловлюють свої думки. Відповіді записуються тренером на аркуші фліп-чарту.

У кінці вправи тренер виокремлює ті позиції, які відображені у Факультативному протоколі.

Далі заняття відбувається у формі лекції. Учасникам демонструють слайди з інформацією про Факультативний протокол.

Учасників ознайомлюють із цілями Факультативного протоколу, зокрема тими, що зазначені у преамбулі.

Держави-учасниці цього Протоколу:

✓ стурбовані згубним і широкомасштабним впливом збройних конфліктів на дітей, а також їх довгостроковими наслідками для міцного миру, безпеки та розвитку;

✓ засуджують зазіхання на дітей в умовах збройного конфлікту, а також безпосередні напади на об'єкти, що охороняються відповідно до міжнародного права, в тому числі місця, де зазвичай

присутня велика кількість дітей, такі як школи та лікарні;

- ✓ вважають необхідним посилити захист дітей від участі у збройних конфліктах;
- ✓ визнають, що у всіх діях щодо дітей першочергова увага повинна приділятися найкращому

забезпеченню інтересів дитини;

✓ засуджують вербування, навчання та використання всередині держави і за її межами дітей у військових діях озброєними групами і визнають відповідальність тих, хто вербує, навчає і використовує дітей з цією метою;

✓ визнають особливі потреби дітей, які є особливо вразливими щодо їхнього вербування та використання у військових діях у зв'язку з їх економічним та соціальним станом або статтю;

✓ враховують економічні, соціальні та політичні причини участі дітей у збройних конфліктах;

✓ зміцнюють міжнародне співробітництво щодо виконання цього Протоколу, а також у справі фізичної та психосоціальної реабілітації і соціальної реінтеграції дітей, які є жертвами збройних конфліктів.

Основною метою Факультативного протоколу є підвищення мінімального віку добровільного призову осіб до національних збройних сил порівняно з віком, визначеним у пункті 3 статті 38 Конвенції ООН про права дитини.

Стаття 3 Факультативного протоколу

1. Держави-учасниці підвищують мінімальний вік добровільного призову осіб до їхніх національних збройних сил порівняно з віком, визначеним у пункті 3 статті 38 Конвенції про права дитини, враховуючи принципи, які містяться в цій статті, і визнаючи, що відповідно до Конвенції особи, які не досягли 18 років, мають право на особливий захист.

Факультативний протокол містить також норму щодо заборони збройним формуванням використовувати у військових діях дітей.

Стаття 4 Факультативного протоколу

1. Збройні групи, відмінні від збройних сил держави, за жодних обставин не повинні вербувати або використовувати у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів у цілях попередження такого вербування і використання, включаючи вжиття правових заходів, необхідних для заборони і криміналізації такої практики.

Важливим є визнання Державами-учасницями необхідності забезпечення широкого розповсюдження та пропаганди відповідними засобами принципів та положень цього Протоколу серед дорослих та дітей.

Стаття 6 Факультативного протоколу

1. Держави-учасниці вживають усіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які перебувають під їхньою юрисдикцією, які були завербовані або використовувались у військових діях всупереч цьому Протоколу, були демобілізовані або іншим чином звільнені від військової служби.

За необхідності держави-учасниці надають цим особам всю належну допомогу в цілях відновлення їхнього фізичного і психологічного стану, а також їхньої соціальної реінтеграції.

**Актуальність захисту внутрішньо переміщених дітей.
Поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних
конфліктів».**

**Ризики, які можуть актуалізуватися для дітей під час та після
збройного конфлікту.**

Практичне заняття

Тривалість	35 хвилин
Зміст	<p>Переміщених дітей в Україні за оцінками експертів має бути близько 500 тисяч. Зареєстровано менше 200 тисяч. Таким чином, близько 300 тисяч з них є незареєстрованими.</p> <p>Законом № 936-VIII від 26.01.2016 доповнено Закон України «Про охорону дитинства» поняттям «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні».</p> <p>Наслідки воєнних дій та збройних конфліктів віднесені до складних життєвих обставин дитини та сім'ї.</p> <p>Воєнні дії та збройні конфлікти негативно впливають як на розвиток дитини, її психологічний стан, так і на функціонування самої сім'ї. Збільшуються ризики порушень прав дитини, а отже необхідні нові інструменти щодо ідентифікації таких ризиків та відновлення порушених прав дітей.</p>
Навчальні цілі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомитися з масштабами внутрішнього переміщення дітей в Україні та проблемами, які виникають при переміщенні. 2. Ознайомитися з нововведеннями до національного законодавства щодо дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів. 3. Ознайомитися з ризиками, які можуть актуалізуватися для дітей під час воєнних дій та збройних конфліктів. 4. Сформувані в учасників поняття забезпечення прав дитини на різних рівнях та ризиків їх незабезпечення під час воєнних дій та збройних конфліктів. 5. Визначити деякі ознаки, які доводять, що права дитини порушені через воєнні дії та збройні конфлікти.
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери, стікери
Тип навчання	Лекція, робота в групах

Хід заняття

I. Учасникам надається визначення поняття **дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів**.

Стаття 1 Закону України «Про охорону дитинства».

Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні.

Учасникам пояснюється, що воєнні дії та збройні конфлікти завжди порушують звичайний ритм життя дитини та родини, а отже, спричиняють складні життєві обставини.

Стаття 1 Закону України «Про охорону дитинства».

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, насильством та жорстоким поведінням у сім'ї, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків; обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, **воєнних дій чи збройних конфліктів** тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини.

II. Для того щоб сформувані у учасників чітке розуміння того, що воєнні дії чи збройні конфлікти завжди впливають на забезпечення основних потреб дітей, а отже, несуть певні ризики, пропонується вправа.

На фліп-чарті позначені графи: БЕЗПЕКА, ЗДОРОВ'Я, БАЗОВІ ПОТРЕБИ, ПІКЛУВАННЯ.

Безпека	ЗДОРОВ'Я
БАЗОВІ ПОТРЕБИ	ПІКЛУВАННЯ

Учасникам роздаються різнокольорові стікери і кожному пропонується написати, як мають бути забезпечені права дітей на кожному з наведених рівнів.

Кожен учасник розміщує свій стікер у відповідну підгрупу.

Коли всі стікери розміщені, тренер вибірково читає з кожного рівня запропоновані варіанти забезпечення прав дітей.

Наприклад:

рівень «Безпека» може включати: забезпечення житлом, відсутність насильства та жорстокого поведіння тощо;

рівень «Базові потреби» може включати: достатньо їжі, питної води тощо.

рівень «Здоров'я» може включати: наявність ліків, доступ до медичних послуг тощо;

рівень «Піклування» може включати: виховання в сімейному середовищі, родинні зв'язки тощо.

Надається пояснення, що під час воєнного конфлікту майже всі ці потреби задовольнити неможливо. Ті стікери, де зазначені потреби, які неможливо задовольнити під час воєнних конфліктів, знімаються тренером з фліп-чарту. В результаті на фліп-чарті або не залишиться стікерів, або залишиться декілька із загальними фразами.

III. Пояснення, що порушення прав дітей у мирний час, під час та після воєнного конфлікту є дещо різними.

Група ділиться на декілька підгруп, які за допомогою «мозкового штурму» виокремлюють ризики для дітей у мирний та конфліктний періоди.

Учасники представляють свої напрацювання, після цього тренер презентує **основні ризики**, які можуть актуалізуватися для дітей під час та після воєнного конфлікту в Україні:

НАПРИКЛАД:

- ✓ Інвалідизація, проблеми зі здоров'ям
- ✓ Зростання сирітства, бездоглядності
- ✓ Розпад та дезінтеграція сімей, як наслідок вилучення дітей із сімей (зростання соціального сирітства)
- ✓ Бідність сімей, втрата житла та іншої власності
- ✓ Втрата або зникнення безвісти близьких родичів
- ✓ Погане/недостатнє харчування
- ✓ Відсутність/недостатність придатної для пиття води
- ✓ Втрата доступу до послуг освіти та медицини
- ✓ Підвищення дитячої смертності
- ✓ Торгівля дітьми (через бідність та неналежні умови життя самі батьки можуть продавати дітей)
- ✓ Викрадення дітей
- ✓ Збільшення кількості конфліктів у сім'ї (в т.ч. побутових)
- ✓ Конфлікти в дитячих середовищах, зокрема через «змішання» різних соціальних груп, наявність переселенців.

ВАЖЛИВО: Ризики можуть бути представлені з власного досвіду тренера.

IV. Важливо проговорити з учасниками деякі ознаки, що допоможуть на ранньому етапі визначити, що дитина опинилась в складних життєвих обставинах та її права порушуються тим чи іншим чином.

Наприклад, візуально в родині немає проблем, дитина відвідує школу, забезпечена всім необхідним. Що може свідчити про складні життєві обставини?

- ✓ фобії, нічні страхи;
- ✓ депресія;
- ✓ агресивна поведінка;
- ✓ втеча з дому;
- ✓ проблеми в школі, прогули;
- ✓ спроби ізолюватися від оточуючих;
- ✓ спроба суїциду.....

ВАЖЛИВО: Ознаки можуть бути представлені з власного досвіду тренера.

**Послуги, дружні до дитини, врахування найкращих інтересів дитини.
Групи ризику з акцентом на внутрішньо переміщених осіб.
Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів,
та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.**

Практичне заняття

Тривалість	35 хвилин
Зміст	Законом України № 936-VIII від 26.01.2016 внесені зміни до Закону України «Про охорону дитинства», а саме введені поняття та визначення «забезпечення найкращих інтересів дитини», «дії держави стосовно захисту дітей», «відселення дітей із зони воєнного конфлікту», «статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів». Міжнародні документи визначають, що захист дітей полягає в скороченні ризиків для цілісного благополуччя дитини, дотриманні прав дітей, відновленні гідного існування там, де мали місце акти насильства, а також у створенні сприятливих умов, які позитивно впливають на розвиток дитини. Нововведенні поняття мають чітко відповідати загальноприйнятим міжнародним нормам.
Навчальні цілі	1. Ознайомитися з нововведеннями до Закону України «Про охорону дитинства». 2. Сформувані в учасників навички визначення принципу «забезпечення найкращих інтересів дитини». 3. Відпрацювати конкретні дії спеціалістів служб у справах дітей, спрямовані на забезпечення найкращих інтересів дитини. 4. Надати інформацію про групи ризику з акцентом на внутрішньо переміщених осіб. 5. Надати інформацію про специфіку захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери, стікери
Тип навчання	Лекція, робота в групах з кейсами

Хід заняття

I. Учасникам надається визначення поняття «забезпечення найкращих інтересів дитини».

<p>Стаття 1 Закону України «Про охорону дитинства». Забезпечення найкращих інтересів дитини – це дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.</p>
--

Для того щоб сформувані в учасників навички визначення та подальшого використання в

роботі принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, група ділиться на декілька підгруп (по 5-7 осіб), що відпрацьовують запропоновані тренером випадки, у яких необхідно прийняти рішення, врахувавши інтереси дитини.

Приклади випадків:

(1). Після смерті дружини у батька на вихованні залишилось троє дітей (11, 8 та 5 років).

Мати перебувала у відпустці для догляду за молодшою дитиною, батько працював. Сім'я була достатньо матеріально забезпечена.

Бабусі та дідусі жили в іншій області.

Після смерті матері старша донька зранку відводила молодших дітей до садочка та школи. Увечері їх забирав батько. Старша дівчинка поступово вчилася готувати прості страви – хотіла порадувати батька після приходу з роботи.

Сусіди звернулися до ССД із заявою, що батько не може сам виховувати 3-х дітей.

Запитання для роботи: ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ДІЇ В ІНТЕРЕСАХ ДИТИНИ?

(2). Мати-одиначка має двох дітей (7 та 10 років).

Після початку АТО на сході України жінка брала участь у воєнних діях.

Діти в цей час перебували з бабусею та дідусем. Діти відвідували школу, мали все необхідне.

Після 6 місяців відсутності матері до бабусі з дідусем прийшли представники служби в справах дітей та сказали, що через те, що мати не виконує свої батьківські обов'язки, вона буде позбавлена батьківських прав, а дітей необхідно терміново вилучити та влаштувати в дитячий заклад.

Запитання для роботи: ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ДІЇ В ІНТЕРЕСАХ ДИТИНИ?

Учасники презентують свої напрацювання.

Після презентації тренер звертає увагу, що дитина – це, в першу чергу, суб'єкт певних прав, а не лише об'єкт соціального захисту з боку держави!

Сім'ї, члени яких є внутрішньо переміщеними особами, віднесені до категорії сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Якщо учасники запропонували вирішити ситуації з урахуванням інтересів дитини (підтримка родини, заперечення необхідності позбавлення батьківських прав або відібрання дітей тощо) вправа вважається успішною.

Якщо учасники вважали за потрібне вжити радикальних заходів – позбавлення батьківських прав або відібрання дітей, необхідно повернутися до визначення «забезпечення найкращих інтересів дитини» та ще раз наголосити, що дитина – це, в першу чергу, суб'єкт певних прав, а не лише об'єкт соціального захисту з боку держави.

Пояснити, що в наведених випадках немає жодних підстав для позбавлення батьківських прав або відібрання дітей.

II. Перед початком роботи доречно запитати учасників про відомі їм групи ризику, де можуть порушуватися права дитини.

Відповіді можна записувати на аркуші фліп-чарту.

Потім акцентувати увагу на групах ризику з наголосом на внутрішньо переміщених осак.

НАПРИКЛАД:

Хто може порушити права дитини:

✓ мати чи батько;

✓ особи, які замінюють батьків;

✓ інші діти;

✓ родичі;

✓ старші діти....

✓ Серед сімей, що належать до групи ризику, потрібно виділити кілька підгруп, на які необхідно звертати увагу:

✓ сім'ї, де обидва або хтось один із подружжя зловживають алкоголем, наркотичними засобами;

✓ сім'ї, де хтось із подружжя має психічні захворювання;

- ✓ сім'ї, де порушено емоційно-психологічний клімат (сюди відносяться сім'ї, яких торкнулася війна, в тому числі внутрішньо переміщені сім'ї);
- ✓ сім'ї, які знаходяться в стані стресу в зв'язку зі смертю близьких, їх важкою хворобою;
- ✓ сім'ї, в яких один або двоє із подружжя є безробітними або знаходяться у важких соціальних умовах проживання.

III. Пояснити учасникам, що в національному законодавстві захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів регулюється Законом України «Про охорону дитинства».

Стаття 30¹ Закону України «Про охорону дитинства» Усі дії держави стосовно захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, здійснюються відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Абзац 4 статті 30 Закону України «Про охорону дитинства»

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування першочергово проводять відселення дітей, які **опинилися чи можуть опинитися** у зоні воєнних дій чи збройних конфліктів, до безпечних районів.

Відселення дітей проводиться разом з батьками, законними представниками або, за їхньою згодою, без супроводження чи з іншими особами.

Стаття 30¹ Закону України «Про охорону дитинства»

Статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, надається органом опіки та піклування за місцем реєстрації дитини як внутрішньо переміщеної особи.

Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, визначається Кабінетом Міністрів України.

Особливості роботи з дітьми, переміщеними із зони АТО або тимчасово окупованих територій.

Діти, переміщені без законного представника.

Алгоритм захисту прав дитини, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення АТО.

Отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Призначення та виплата щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Практичне заняття

Тривалість	1 год. 40 хвилин
Зміст	<p>Діти можуть переміщуватися із зони АТО або тимчасово окупованих територій як із представниками (батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі), так і в супроводі інших осіб або загалом без супроводу дорослих.</p> <p>Умовно дітей, які переміщуються, можна розділити на 5 груп:</p> <ul style="list-style-type: none"> - діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування; - діти, які залишилися без батьківського піклування; - діти, переміщені в супроводі діда, баби, повнолітніх сестри чи брата, тітки, дядька, мачухи, вітчима; - діти, переміщені в супроводі родичів, знайомих; - діти, які навчаються у професійно-технічному або вищому навчальному закладі та самостійно проживають в гуртожитку відповідного закладу. <p>Кожна із цих категорій потребує фахівців зі специфічними знаннями та навичками для надання послуг.</p> <p>Для надання послуг внутрішньо переміщеним дітям всіх зазначених категорій необхідно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ідентифікувати (виявити) дитину, її сім'ю; - забезпечити отримання дитиною довідки про те, що її взято на облік як внутрішньо переміщену особу; - забезпечити призначення та виплату щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг. <p>Нормативно правова база, яка регулює захист дітей, які є внутрішньо переміщеними особами:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»; - Закон України «Про охорону дитинства»; - Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509; - Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 505; - Порядок діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. <p>У разі переміщення дитини з будь-якого населеного пункту Донецької та Луганської областей до інших регіонів України, дитина має право бути взятою на облік як внутрішньо переміщена особа.</p> <p>У разі відсутності в документах дитини відмітки про реєстрацію</p>

	<p>місця проживання на території, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, доказами, що підтверджують факт проживання на такій території, можуть бути: документ, що підтверджує право власності на рухоме або нерухоме майно, свідоцтво про базову загальну середню освіту, атестат про повну загальну середню освіту, документи про професійно-технічну освіту, медичні документи тощо.</p> <p>Внутрішньо переміщені діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, що влаштовані після переміщення до інтернатних закладів, в обов'язковому порядку забезпечуються довідками про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).</p>
Навчальні цілі	<p>Відпрацювати з учасниками механізм надання переміщеній дитині статусу позбавленої батьківського піклування.</p> <p>Надати учасникам інформацію про умови надання переміщеній дитині статусу позбавленої батьківського піклування, його втрати, терміну, на якій такий статус дається.</p> <p>Надати учасникам інформацію про дії у разі виявлення переміщеної дитини, яка залишилася без батьківського піклування.</p>
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери, стікери
Тип навчання	Лекція, робота в групах

Хід заняття

I. Учасникам надається інформація, що відповідно до Порядку діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866, у деяких випадках переміщеній дитині може бути надано статус дитини, позбавленої батьківського піклування.

Підпункт 11 п. 24 Порядку діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини

Дитині може бути надано статус дитини, позбавленої батьківського піклування, якщо батьки дитини не виконують свої обов'язки з виховання та утримання дитини з причин, які **неможливо з'ясувати в зв'язку із перебуванням батьків на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції**, що підтверджується актом, складеним службою у справах дітей за затвердженою формою.

Акт підписується представниками:

служби у справах дітей;

територіального підрозділу ДМС;

органу внутрішніх справ за місцем виявлення дитини.

II. Для того щоб сформувані в учасників навички для використання цього визначення, група ділиться на декілька підгруп (по 5-7 осіб), що відпрацьовують запропоновані тренером випадки.

Приклади випадків:

(1). Марія переїхала з непідконтрольної території разом з бабусею. Через певний час бабуся звернулася до служби у справах дітей щодо оформлення опіки над дитиною, адже батьки вже тривалий час не підтримують зв'язок ані з дитиною, ані з бабусею.

Запитання для роботи: ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ДІЇ В ЦІЙ СИТУАЦІЇ?

(2). Миколі, Світлані та Аліні по 16 років. До початку конфлікту на сході України вони за заявою батьків перебували в одному з дитячих закладів. Але на вихідні дні та канікули батьки забирали їх додому. З початком конфлікту батьки перестали провідувати дітей, і діти вирішили самостійно переїхати на безпечну територію України.

Запитання для роботи: ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ДІЇ В ЦІЙ СИТУАЦІЇ?

Учасники презентують свої напрацювання.

Після презентації тренер звертає увагу, що в запропонованих випадках дійсно неможливо з'ясувати причини невиконання батьками обов'язків з виховання дітей у зв'язку з їх перебуванням на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції.

Якщо учасники запропонували врегулювати ситуацію шляхом надання дітям статусу позбавлених батьківського піклування, вправа вважається успішною.

Важливо наголосити, що в таких випадках статус надається не судом і є тимчасовим.

Статус може бути втрачено на підставі відомостей про батьків і висновку органу опіки та піклування про можливість передачі дитини батькам (або одному з них).

Далі необхідно перейти до дій суб'єктів соціальної роботи, зокрема служби у справах дітей, спрямованих на пошук батьків та з'ясування їхніх можливостей виховувати дітей.

п. 76 Порядку діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини

Під час набуття дитиною статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, з підстави, визначеної у підпункті 11 пункту 24 цього Порядку, служба у справах дітей разом з органами внутрішніх справ, охорони здоров'я вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків, інших родичів, місця їх проживання (перебування) **не менш як протягом року після виявлення дитини** для організації роботи з повернення дитини на виховання в сім'ю або підтвердження статусу дитини.

Важливо!

п. 77 Порядку діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини

Служба у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції, **вносить відомості про таку дитину до книги обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій, з окремою позначкою.**

III. Пояснити учасникам, що загалом робота з дітьми, переміщеними з тимчасово окупованих територій або районів проведення АТО, максимально наближена до роботи зі звичайною дитиною, яка опинилася в складних життєвих обставинах.

Основні дії мають бути такими:

У разі виявлення дитини, яка залишилася без батьківського піклування, служба у справах дітей або виконавчий орган сільської, селищної ради:

1. З'ясовують місце її знаходження, вік; відомості про батьків або осіб, які їх замінюють; обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування; прізвище, ім'я, по батькові та адресу особи, від якої надійшло повідомлення, та іншу інформацію;

2. Сільський, селищний голова **протягом доби** після надходження інформації про дитину,

яка залишилась без батьківського піклування, передає її службі у справах дітей;

3. Служба у справах дітей (сільська, селищна рада) **разом з працівниками органів внутрішніх справ** та охорони здоров'я **протягом доби** після надходження повідомлення про таку дитину проводять обстеження умов її перебування, стану здоров'я та з'ясовують обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування;

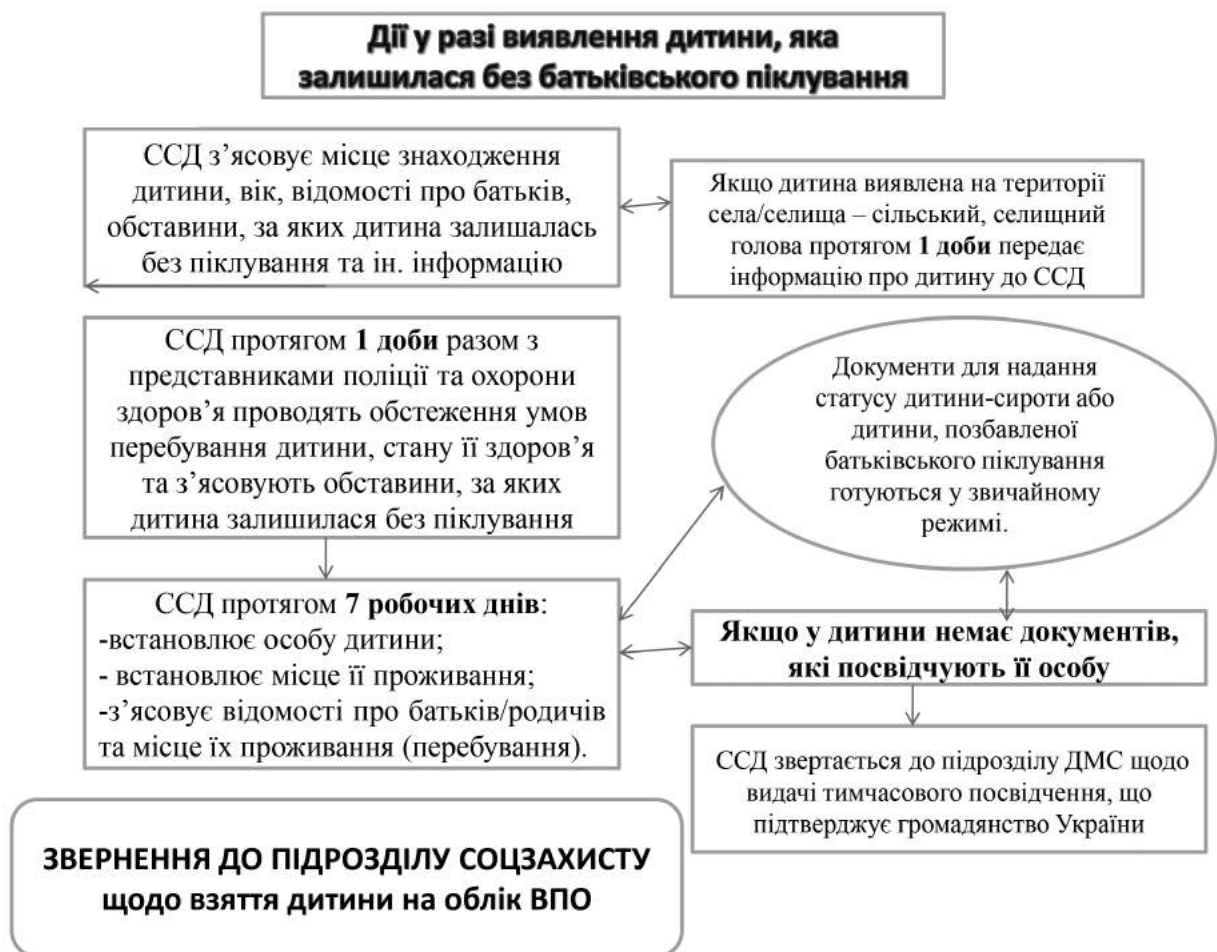
4. Служба у справах дітей протягом 7 робочих днів після виявлення дитини вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків або осіб, які їх замінюють, інших родичів, місця їх проживання (перебування);

5. Готують у звичайному режимі документи для надання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;

6. У разі відсутності у дитини документів, що посвідчують її особу, служба у справах дітей звертається до територіального підрозділу ДМС для видачі тимчасового посвідчення, що підтверджує особу громадянина України;

7. Служба у справах дітей за місцем виявлення дитини звертається до підрозділу з питань соціального захисту населення із заявою про взяття дитини на облік як особи, що переміщується з тимчасово окупованої території або району проведення АТО.

(Рекомендовано показати учасникам слайд-схему, на якому зазначити ці дії)

IV. Учасникам надається інформація щодо того, що діти можуть переміщуватися із зони АТО або тимчасово окупованих територій як із законними представниками (батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі), так і в супроводі інших осіб або загалом без супроводу дорослих.

Умовно дітей, які переміщуються, можна розділити на 5 груп:

1. Діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування;
2. Діти, які залишилися без батьківського піклування;
3. Діти, переміщені в супроводі діда, баби, повнолітніх сестри чи брата, тітки, дядька, мачухи, вітчима;
4. Діти, переміщені в супроводі родичів, знайомих;
5. Діти, які навчаються у професійно-технічному або вищому навчальному закладі та самостійно проживають в гуртожитку відповідного закладу.

Кожна із цих категорій потребує фахівців зі специфічними знаннями та навичками для надання послуг.

Для надання послуг внутрішньо переміщеним дітям всіх зазначених категорій необхідно:

- Ідентифікувати (виявити) дитину, її сім'ю;
- Забезпечити отримання дитиною довідки про те, що її взято на облік як внутрішньо переміщену особу;
- Забезпечити призначення та виплату щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Для відпрацювання навичок роботи з кожною підгрупою дітей, учасники діляться на 5 малих підгруп та опрацьовують свої дії для кожної конкретної категорії дітей. На це завдання необхідно виділити не менше 20 хв.

Презентація. Обговорення.

Надалі заняття проходить у формі лекції. Тренер представляє найбільш правильні дії для:

- Ідентифікації (виявлення) дитини ВПО, її сім'ї;
- Отримання дитиною довідки про взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи;
- Забезпечення призначення щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Виявлення внутрішньо переміщеної дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування

1. До служби у справах дітей звертається:

- законний представник внутрішньо переміщеної дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;
- сама дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування;
- будь-який суб'єкт соціальної роботи, якому стало відомо про перебування на території дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

2. Служба у справах дітей:

- збирає документи, що посвідчують особу дитини, її статус, **у разі наявності** – особу її законного представника, **за наявності** – документ, що підтверджує факт проживання дитини на території АТО, окупованій території;
- вносить відомості про таку дитину до книги обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, **які прибули з інших територій**, з окремою позначкою;
- надсилає до Департаменту захисту прав дітей та усиновлення Мінсоцполітики клопотання для створення на центральному рівні обліково-статистичної картки дитини в ЄІАС «Діти», та копіювання до неї даних про дитину з її обліково-статистичної картки в ЄІАС «Діти», створеної службою у справах дітей за місцем походження дитини;
- отримує право редагувати новостворену обліково-статистичну картку дитини в ЄІАС «Діти»;
- у разі, якщо така дитина перемістилася без супроводу законного представника, забезпечує її подальше влаштування.

Виявлення дитини, яка переміщена в супроводі діда, баби, повнолітніх сестри чи брата, тітки, дядька, мачухи, вітчима

1. До служби у справах дітей звертаються дід, баба, повнолітні сестра чи брат, мачуха,

вітчим, які здійснюють безпосередній догляд за дитиною (відповідно до ст. 258 та 262 Сімейного кодексу України);

2. До звернення **додаються**:

- документи, що посвідчують особу дитини та заявника та підтверджує громадянство України;
- копії (оригінали) документів, що підтверджують родинні стосунки між дитиною і заявником:
  - ✓ свідоцтво про народження дитини;
  - ✓ документи, що посвідчують особу її брата, сестри;
  - ✓ документи, що посвідчують особу тітки, дядька;
  - ✓ паспорт діда, баби;
  - ✓ свідоцтво про шлюб батьків;
  - ✓ довідки про склад сім'ї тощо.

Виявлення дитини, яка переміщена в супроводі родичів, знайомих

1. До служби у справах дітей звертається особа, з якою **за згодою батьків** перемістилася дитина;

2. До звернення додаються:

- документи, що посвідчують особу дитини та заявника та підтверджує громадянство України;
- заяви батьків щодо згоди на передачу дитини на виховання заявнику, у тому числі згоди щодо отримання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам, **справжність підпису на яких має бути засвідчена нотаріально**;

- **за наявності** – документ, що підтверджує факт проживання дитини на території АТО, окупованій території.

Виявлення дитини, яка навчається у професійно-технічному або вищому навчальному закладі та самостійно проживає в гуртожитку відповідного закладу

1. До служби у справах дітей звертається особисто дитина.

2. До заяви додається:

- документи, що посвідчують особу дитини та підтверджує громадянство України;

Важливо! Документ, що підтверджує факт проживання дитини на території АТО, окупованої території **не вимагається**.

Стаття 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та п. 4 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509

У разі відсутності в документі, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 цього Закону, заявник надає докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, на день виникнення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення, визначених статтею 1 цього Закону:

- військовий квиток з відомостями про проходження військової служби,
- трудова книжка із записами про здійснення трудової діяльності,
- документ, що підтверджує право власності на рухоме або нерухоме майно,
- свідоцтво про базову загальну середню освіту, атестат про повну загальну середню освіту, документи про професійно-технічну освіту, документ про вищу освіту (науковий ступінь), довідку з місця навчання,
- рішення районної, районної у місті Києві чи Севастополі державної адміністрації, виконавчого органу міської чи районної у місті ради про влаштування дитини до дитячого закладу, у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, встановлення опіки чи піклування, медичні документи, фотографії, відеозаписи тощо.

У контексті представлених норм необхідно зазначити, що внутрішньо переміщені діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які були влаштовані до інтернатних закладів, **можуть мати:**

- копії рішень органів опіки та піклування Луганської, Донецької областей про надання їм відповідного статусу;
- документи про влаштування до закладів, які знаходяться на непідконтрольній території;
- витяги з обліково-статистичних карток;
- копії наказів, інших розпорядчих документів про переміщення;
- копії наказів про зарахування до інтернатних закладів на підконтрольній території, у яких може бути вказана підстава для влаштування тощо.

Важливо!

Внутрішньо переміщені діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, **влаштовані після переміщення до будь яких закладів**, в обов'язковому порядку **забезпечуються** довідками про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Зарахування внутрішньо переміщених дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до вищезазначених закладів на повне державне забезпечення **не позбавляє їх права на отримання такої довідки!**

Взяття на облік внутрішньо переміщених осіб Дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування

Заяву до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення подає законний представник (один з опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, адміністрація закладу охорони здоров'я, навчального або іншого дитячого закладу, у якому постійно проживала дитина) дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

До заяви додаються:

- документ, що посвідчує особу законного представника;
- документ, що підтверджує повноваження особи як законного представника, крім випадків, коли законними представниками є батьки (усиновлювачі);
- у разі потреби - свідоцтво про народження дитини.

Служба у справах дітей здійснює контроль за дотриманням права кожної дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, на отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

п. 4 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509

Законний представник дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, посадові особи, які здійснюють заходи щодо захисту прав такої дитини, у разі необхідності підтвердження чи перевірки персональних даних дитини можуть отримати відповідні відомості на підставі письмового запиту до Мінсоцполітики.

Взяття на облік внутрішньо переміщених осіб Дитина, яка залишилася без батьківського піклування

До структурного підрозділу з питань соціального захисту населення звертається служба у справах дітей районної, районної у м. Києві держадміністрації, виконавчого органу міської,

районної у місті ради, що розташована за місцем виявлення дитини без супроводження законного представника.

**Взяття на облік внутрішньо переміщених осіб
Дитина, переміщена в супроводі діда, баби, повнолітніх сестри чи брата, тітки, дядька,
мачухи, вітчима**

До структурного підрозділу з питань соціального захисту населення звертається баба, дід, прабаба, прадід, повнолітні брат або сестра, тітка, дядько) або вітчим, мачуха, в яких проживає (перебуває) дитина.

**Взяття на облік внутрішньо переміщених осіб
Дитина, переміщена в супроводі родичів, знайомих**

До структурного підрозділу з питань соціального захисту населення для отримання дитиною довідки про взяття на облік ВПО звертається служба у справах дітей

Важливо!

До звернення додаються:

- документи, що посвідчують особу дитини та заявника;
- заяви батьків щодо згоди на передачу дитини на виховання заявнику, зокрема згоди щодо отримання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, **справжність підпису на яких має бути засвідчена нотаріально.**

Важливо!

п. 2 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509

Якщо малолітня дитина прибула без супроводження законного представника або іншої особи, заяву подає представник органу опіки та піклування за місцем перебування такої дитини.

**Взяття на облік внутрішньо переміщених осіб
Дитина, яка навчається у професійно-технічному або вищому навчальному закладі та
самостійно проживає в гуртожитку відповідного закладу**

До структурного підрозділу з питань соціального захисту населення для отримання дитиною довідки про взяття на облік ВПО звертається служба у справах дітей.

**Призначення щомісячної адресної допомоги
Дитина-сирота**

У разі, якщо дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, перемістилася в складі сім'ї опікуна/піклувальника, прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу, щомісячна адресна допомога призначається на сім'ю та виплачується усій сім'ї за зверненням уповноваженого представника сім'ї до установи уповноваженого банку.

Якщо дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, була влаштована під опіку, піклування, у прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу після внутрішнього переміщення, допомога на дитину призначається та виплачується за зверненням призначеного опікуна, піклувальника, одного із прийомних батьків, батьків-вихователів.

Якщо дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, після внутрішнього переміщення була влаштована до закладу охорони здоров'я, навчального або іншого дитячого закладу, допомога не призначається та не виплачується в зв'язку із забезпеченням основних потреб дитини безпосередньо закладом, адже допомога призначається для покриття витрат на проживання та на оплату житлово-комунальних послуг.

**Призначення щомісячної адресної допомоги
Дитина, яка залишилася без батьківського піклування**

Якщо внутрішньо переміщена дитина, яка залишилась без батьківського піклування, до вирішення питання щодо надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, тимчасово влаштована в сім'ю громадян за рішенням служби у справах дітей щомісячна допомога призначається та виплачується за зверненням служби у справах дітей до установи уповноваженого банку.

Якщо дитина отримала статус сироти або позбавленої батьківського піклування на підставі невиконання батьками своїх обов'язків з виховання та утримання дитини з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку із проведенням антитерористичної операції або тимчасовою окупацією, щомісячна адресна допомога призначається або не призначається залежно від форми подальшого влаштування такої дитини.

**Призначення щомісячної адресної допомоги
Дитина, яка залишилася без батьківського піклування та переміщена в супроводі діда,
баби, повнолітніх сестри чи брата, мачухи, вітчима**

Якщо безпосередній догляд за внутрішньо переміщеною дитиною, яка залишилась без батьківського піклування, здійснюється бабою, дідом, повнолітніми братом чи сестрою, мачухою, вітчимою щомісячна адресна допомога виплачується за зверненням зазначених осіб без спеціальних на те повноважень.

**Призначення щомісячної адресної допомоги
Дитина, переміщена в супроводі інших родичів, знайомих**

Щомісячна адресна допомога призначається та виплачується дитині за зверненням до установи уповноваженого банку осіб, яким батьки передали дитину на виховання за умови наявності заяви батьків щодо отримання такої допомоги, справжність підпису на якій має бути засвідчена нотаріально.

**Призначення щомісячної адресної допомоги
Дитина, яка навчається у професійно-технічному або вищому навчальному закладі та
самостійно проживає в гуртожитку відповідного закладу**

Щомісячна адресна допомога призначається та виплачується дитині за зверненням служби у справах дітей до установи уповноваженого банку.

ДЕНЬ 2

Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період.

Практичне заняття

Тривалість	1 год. 30 хв.
Зміст	Складні соціально-політичні події, що відбуваються в Україні позначаються на життєдіяльності всього населення країни. Значну частину соціально вразливих категорій складають особи, які потребують постійної уваги та підтримки з боку держави, фахівців соціальних служб та установ. До них належать: діти; сім'ї, члени яких загинули, поранені чи зникли безвісти; жінки; внутрішньо переміщені особи; сім'ї військовослужбовців; сім'ї, в яких зруйновані родинні зв'язки; безробітні; особи та члени їх сімей, що зазнають насильства за свої переконання; сім'ї, які перебували в зоні бойових дій та зараз проживають на визволених територіях; сім'ї в зоні ризику проведення бойових дій. У соціально-педагогічній та психологічній роботі з цими категоріями громадян важливо пам'ятати, що кожна з них може мати специфічні потреби. Робота має бути орієнтована на виявлення цих потреб, а також подальше їх задоволення шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності. Сьогоднішня ситуація в країні вимагає також широкого інформування громадян вразливих груп, особливо з числа внутрішньо переміщених осіб, про можливості отримання необхідної їм допомоги.
Навчальні цілі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомити учасників з проблемами, які можуть виникнути у вразливих груп населення під час воєнного конфлікту. 2. Відпрацювати форми, методи роботи з вразливими групами з фахівцями різного рівня (соціальними працівниками, педагогами, медиками, юристами, представники недержавних організацій тощо). 3. Відпрацювати алгоритм соціально-педагогічної роботи із внутрішньо переміщеними дітьми та їх сім'ями. 4. Відпрацювати актуальні напрями і зміст роботи з внутрішньо переміщеними дітьми та їх батьками.
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркер
Тип навчання	Лекція, робота в групах

Хід заняття

Спочатку учасникам можна надати інформацію про вплив конфлікту на дітей.

Експрес-оцінка соціально-психологічного стану дітей в Донецькій області, виконана ЮНІСЕФ, виявила підвищений рівень стресу приблизно у чверті дітей віком 3–6 років, у кожній шостої дитини віком 7–12 років та чверті дітей віком 13–18 років. Причиною такого стану є, передусім, пережитий досвід дітей. Як свідчать дослідження, майже 40% дітей віком 7–12 років та більше половини дітей віком 13–18 років стали безпосередніми свідками воєнних подій. Діти відчували страх, злість, сум, мали проблеми зі сном або увагою впродовж кількох днів або й тижнів після того, як стали свідками негативних подій.

В цьому контексті всім працівникам соціальної сфери (соціальним, педагогічним працівникам) необхідно переглянути практику роботи та захисту дітей. Зараз виникла необхідність пояснювати

дітям, що відбувається, як реагувати на конфлікти, що розгортаються між дітьми, як утриматися від жорстких чи емоційних оцінок, як не нашкодити дітям, а навпаки – бути корисними, допомогти їм.

Під час конфлікту та в період після його припинення певна частина населення може стати особливо вразливою до ситуацій порушення їхніх прав, потрапляння в складні життєві обставини, перенесення насильства тощо.

До цієї групи належать:

- ✓ діти;
- ✓ сім'ї, члени яких загинули;
- ✓ сім'ї, члени яких поранені;
- ✓ сім'ї, члени яких зникли безвісти;
- ✓ жінки;
- ✓ внутрішньо переміщені особи;
- ✓ сім'ї військовослужбовців;
- ✓ сім'ї, в яких зруйновані родинні зв'язки;
- ✓ безробітні;
- ✓ особи та члени їх сімей, що зазнають насильства з боку громади за свої переконання;
- ✓ сім'ї, які перебувають в зоні АТО;
- ✓ сім'ї, які перебували в зоні АТО та зараз знаходяться на визволених територіях;
- ✓ сім'ї, які перебувають в зоні ризику проведення бойових дій.

У соціально-педагогічній та психологічній роботі з цими категоріями громадян важливо пам'ятати, що вони можуть мати специфічні потреби. Робота має бути спрямована на виявлення цих потреб, а також подальше їх задоволення шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності.

Для відпрацювання навичок з розуміння проблем, які можуть виникнути в кожній з цих груп, учасники діляться на 4 підгрупи, кожна з яких бере для опрацювання 3-4 групи вразливих громадян. На аркушах фліп-чарту прописуються можливі варіанти їх потреб та форм, методів роботи з ними фахівців різного рівня (соціальних працівників, педагогів, медиків, юристів, представників недержавних організацій тощо).

Презентація. Обговорення.

Виходячи з аналізу соціальних, психологічних, правових, педагогічних проблем категорії внутрішньо переміщених осіб, можна говорити про такі основні актуальні напрями соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками:

1. Виявлення осіб групи ризику та організація надання їм необхідної допомоги. Основними етапами цієї діяльності є:

А. Виявлення вразливих груп населення, у тому числі внутрішньо переміщених осіб.

Б. Здійснення аналізу їх потреб.

В. Надання допомоги відповідно до виконання своєї функціональної діяльності.

Г. Перенаправлення по допомогу в органи державної влади, волонтерські групи, громадські організації.

2. Формування знань про соціально-політичні події в Україні

3 метою попередження або мінімізації негативних наслідків конфліктних подій важливо формувати у дітей, батьків знання про ситуацію, що склалася. Особливо це стосується необхідності відстеження нових законів та інших нормативно-правових актів, які зараз активно ухвалюються з метою сприяння захисту та надання допомоги особам у складних життєвих обставинах. Своєчасне донесення такої інформації до дітей та батьків сприятиме зверненню по допомогу осіб, які її потребують, водночас запобігаючи більш складним наслідкам перенесених подій.

3. Протидія булінгу

Булінг – це тривалий процес свідомого жорстокого ставлення з боку однієї дитини або групи дітей до іншої дитини або групи інших дітей. Жертвою булінгу може стати дитина, погляди якої відрізняються від загальноприйнятих у даному колективі, наприклад: нові учні в класі, сусіди, які є внутрішньо переміщеними особами. Діти можуть не розповідати про ці випадки нікому з дорослих.

4. Формування навичок протистояння інформаційній війні

Сучасний розвиток інноваційних технологій дозволяє швидко і масово поширювати інформацію, яку при цьому можна змінити до невпізнання. Усе це робиться для маніпуляцій думками, емоціями, ставленнями і врешті-решт – поведінкою.

Як протидіяти інформаційним війнам? Необхідно відфільтровувати інформацію, а також знизити емоційність сприйняття. Варто говорити собі, що в кожній стороні є свої інтереси й інформація фільтрується відповідно до них. Шукати інші джерела, що можуть підтвердити чи спростувати факти. Виділити для себе декілька видань та журналістів чи громадських діячів, думці яких можете довіряти. Дуже важливо знаходити не тільки підтвердження своєї точки зору, але й шукати раціональні аргументи в інших.

5. Вирішення конфліктів

Зростання рівня агресії в одній сфері життєдіяльності суспільства призводить до збільшення кількості конфліктів у всіх інших: у сімейному середовищі, навчальних закладах, громаді. У цілому на сьогоднішній день ситуація ускладнена тим, що конфлікти тривають і важко передбачити час та спосіб їх розв'язання. Це посилює тривожні настрої в суспільстві, страхи, розчарування і вимагає адекватної роботи всіх педагогічних працівників.

З більш розширеною інформацією з кожного з наведених питань можна ознайомитися у посібнику «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : мето. рек.» / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – К.: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – С. 15–25

Алгоритм соціально-педагогічної роботи із внутрішньо переміщеними дітьми та їх сім'ями

Для того щоб учасники самостійно виробили прийнятний для них алгоритм роботи із внутрішньо переміщеними дітьми та їх сім'ями, вони діляться на підгрупи, кожна з яких відпрацьовує свій алгоритм.

- 1-група – з внутрішньо переміщеною дитиною;
  - 2-група – з її родиною;
  - 3-група – з оточенням дитини та її родини.
- Презентація. Обговорення.

Важливо! Алгоритм дій може будуватися не тільки на національному законодавстві, а й на нормах міжнародного гуманітарного права (ст. 30¹ Закону України «Про охорону дитинства»).

Актуальні напрями та зміст роботи з дітьми, які є внутрішньо переміщеними особами, та їх батьками

Учасники діляться на декілька підгруп. Наприклад: група соціальних працівників, група педагогів, група медиків, група працівників служб у справах дітей і т. д.

Кожна з підгруп опрацьовує актуальні напрями роботи з пройдених вище етапів:

- ✓ формування знань про соціально-політичні події;
- ✓ інформаційна війна;
- ✓ протидія булінгу;
- ✓ вирішення конфліктів.

Презентація. Обговорення.

Вміння «входити» в сім'ю, спілкування з членами сім'ї, мотивування сім'ї до співпраці, етика соціального працівника.

Практичне заняття

Тривалість	30 хвилин
Зміст	У сім'ях внутрішньо переміщених осіб є ризик порушення прав дитини, особливо у прояві насильства та жорстокого поводження з дитиною. Найважче виявити та працювати з сім'ями, в яких діти постраждали від насильства, особливо сексуального. Батьки не готові говорити про цю проблему, з ними важко налагодити контакт. Від першого контакту будь-якого суб'єкта соціальної роботи, особливо соціального працівника, з сім'єю залежить якість подальшої роботи та захист прав дитини. Батьків необхідно не лише не відсторонювати, а й долучати до спільної роботи, спрямованої на захист дитини. Для якісної роботи з сім'єю необхідно мати навички комунікації з клієнтом, виявляти розуміння травматичних подій, знати зміст соціальних послуг, що надаються дітям, які постраждали від насильства.
Навчальні цілі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомитися з ризиками, які можуть актуалізуватися для дітей під час та після воєнного конфлікту. 2. Ознайомитися з проявами у дитини переживання травматичних подій та отримати рекомендації для реагування на них. 3. Визначити правила комунікації з сім'єю. 4. Визначити ознаки сім'ї, де є ризик порушень прав дитини, зокрема насильства над дитиною. 5. Визначити зміст соціальних послуг у випадках насильства чи жорстокого поводження
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери, стікери
Тип навчання	Лекція, робота в групах

Хід заняття

I. Роз'яснення, що порушення прав дітей у мирний час та під час і після воєнного конфлікту є дещо різними.

Група ділиться на декілька підгруп, які «мозковим штурмом» виокремлюють ризики для дітей у мирний та конфліктний періоди. Представлення напрацювань щодо **основних ризиків**, які можуть актуалізуватися для дітей під час та після воєнного конфлікту в Україні:

- ✓ Інвалідизація, проблеми зі здоров'ям
- ✓ Зростання сирітства, бездоглядності
- ✓ Розпад та дезінтеграція сімей і, як наслідок, вилучення дітей з сімей (зріст соціального сирітства)
- ✓ Бідність сімей, втрата житла та іншої власності
- ✓ Втрата або зникнення безвісти близьких родичів
- ✓ Погане/недостатнє харчування
- ✓ Відсутність/недостатність придатної для пиття води
- ✓ Втрата доступу до послуг освіти та медицини
- ✓ Підвищення дитячої смертності
- ✓ Торгівля дітьми (через бідність та неналежні умови життя самі батьки можуть продавати дітей)
- ✓ Викрадення дітей
- ✓ Збільшення кількості конфліктів в сім'ї (в т.ч. побутових)
- ✓ Конфлікти в дитячих середовищах, зокрема через «змішання» різних соціальних груп переселенців

II. Лекція

Допомога сім'ї на ранній стадії розвитку проблеми визначається як її раннім виявленням, так і якісним алгоритмом втручання. Проблеми раннього виявлення можуть бути пов'язані як із самою сім'єю, так і з її соціальним оточенням та з системою соціальної підтримки сімей.

Раннє виявлення залежить від:

- обізнаності сім'ї (до кого і коли можна і потрібно звертатися, якщо необхідна допомога);
- стереотипів сім'ї (негативні враження інших сімей про допомогу, страх);
- небажання сім'ї оприлюднювати проблему (незручно, соромно);
- втрати сім'єю довіри (негативний особистий попередній досвід звернення по допомогу: «від них все одно допомоги не дочекаєшся»);
- розуміння, що треба звертатися по допомогу (якщо це трапилось пізно, сім'я може вже перебувати в глибокій кризі. Сім'я втрачає той час, коли проблема ще турбує її).

Чому родина потрапляє у складні життєві обставини?

- у сім'ї відсутні навички (уміння) вирішувати проблему. До кризи сім'я не мала ризиків.
- сім'я не вміє інакше, не вивчила правильні речі або вивчила неправильні речі.

Завдання роботи в такому випадку – це навчання сім'ї соціальним навичкам. Необхідно визначити, які навички є недостатніми і знайти ті, які допоможуть родині навчитися функціонувати більш ефективно.

Раннє виявлення – це також виявлення соціального оточення сім'ї і розуміння його впливу.

Найчастіші помилки соціальних працівників:

- не бачать, які елементи оточення є ключовими для сім'ї;
- відсутність вміння активізувати соціальне оточення сім'ї;
- недооцінка важливості професійної роботи з соціальним оточенням сім'ї.

Налагодження контакту під час відвідування сім'ї.

Не можна знайомитися з сім'єю зі словами: «Я пришла до вас, тому що у вас проблеми», «Ви маєте стати нормальною людиною», «Ви алкоголічка, припинить вживати алкоголь, або заберемо дитину» ...

Приклади правильного налагодження контакту: «У вас чудові діти, але їм необхідна допомога», «Пробачте, якщо я прийшла у незручний час, надалі ми будемо планувати зустрічі».

Перший візит має зняти страх та напругу у сім'ї: відрекомендуйтеся, будьте доброзичливі, спокійні та впевнені у собі.

Необхідно пояснити, що саме сім'я може отримати в результаті підтримки. Запитати, яка допомога необхідна та чи згодна сім'я співпрацювати з вами. Дізнатися, як саме сім'я бачить вашу співпрацю. Обов'язково перевірити, як члени сім'ї зрозуміли отриману інформацію.

Відповіді можуть вам не сподобатися, але саме на них доведеться будувати подальший діалог. Під час першого візиту не потрібно:

- зосереджуватися на проблемах сім'ї;
- давати оцінку діям (правильно/неправильно);
- поспішати одразу надавати допомогу.

Рольова гра для опрацювання прикладів правильної/неправильної комунікації з клієнтом.

Як виявити, що у сім'ї є загроза життю та здоров'ю дитини?

Ознаки сім'ї, де є ризик, що дитина перебуватиме без нагляду:

- відсутність або слабе спілкування між членами сім'ї;
- ізолюваність членів сім'ї один від одного;
- неприйняття сім'єю відповідальності;
- відсутність емпатії;

- недостатня уважність до дітей, до їх розвитку, життя.

Ознаки сім'ї, де є ризик експлуатації дитини:

- дитина виконує роль батьків;
- батьки очікують від дитини постійної емоційної прихильності до себе;
- відсутність кордонів, в тому числі сексуальних, між батьками та дітьми;
- батьки не сприяють розвитку дитини;
- батьки не розділяють свої потреби та потреби дитини.

Ознаки сім'ї, де є ризик насильства над дитиною:

- проявляється неконтрольована батьківська агресія до дитини;
- суворі вимоги до дисципліни;
- до дитини застосовують «симптом неблагополуччя»;
- завищені вимоги до дитини;
- прояв крайнощів: з одного боку ідеалізують дитину, з іншого – принижують.

Чому важко виявити дітей, чиї права порушуються (особливо тих, які страждають від насильства)?

- найчастіше насильство відбувається в так званих асоціальних сім'ях, де діти не знають, хто може їм допомогти, куди звертатися; дитина може не розуміти, що це насильство, адже не вірить, що хтось з батьків робить «погано»;

- страх розголосу, страх стати ізгоєм, обвинувачення себе самого, хибні уявлення про ганебність того, що сталося;

- недовіра населення до органів міліції, судової системи;
- некомпетентність спеціалістів, які працюють з дітьми, щодо особливостей поведінки дітей;
- обвинувачення у факті скоєння насильства самої дитини: «це ти винний, що я тебе побила», «це ти мене спровокував» і т. д.

Насильство впливає на фізичне та психічне здоров'я і розвиток дитини, порушує процес соціалізації. Вважається, що насильство пов'язане з тяжкими фізичними травмами, але часто насильство взагалі не має ніяких фізичних проявів.

Ознаки:

- фобії, нічні страхи;
- депресія;
- агресивна поведінка;
- втеча з дому;
- проблеми в школі, прогули;
- спроби ізолюватися від оточуючих;
- спроба суїциду;
- демонстрація обізнаності у питаннях сексуальних відносин та прояв до цього питання завищеної зацікавленості;

- спроби залучати до сексуальних ігор інших дітей, оточуючих, в т.ч. дорослих;

- проституція.

Як найчастіше виявляються факти насильства?

- дитина розповіла друзям, знайомим, дорослим;
- агресор пішов з сім'ї, що спонукало іншого дорослого «почути» дитину;
- насильника застали на місці події;
- ситуація в сім'ї досягла межі;
- з'явилась людина, з якою дитина змогла поділитися (бабуся, дідусь, хрещена, хрещений і т. д.).

Алгоритм дій в разі виявлення факту насильства:

- пояснити сім'ї (якщо кривдник не є одним з батьків дитини), що робити, в якій послідовності і можливі результати;

- враховуючи те, що ця тема є делікатною, необхідно створити відповідні умови, щоб члени сім'ї хотіли співпрацювати;

- використовувати активне слухання у спілкуванні з усіма членами родини;
- обирати свою подальшу поведінку, лише коли вислухав усіх членів родини;

- зустріч з батьками – не одноразова, а довготривала системна робота, яку необхідно довести до логічного завершення (і для родини також);
- терміново (протягом однієї доби) письмово поінформувати службу у справах дітей, органи внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною;
- здійснити екстрене втручання;
- надати необхідні соціальні послуг дітям та забезпечити соціальний супровід сімей, у яких проживають такі діти;
- направити (у разі потреби) сім'ю (або одного з членів сім'ї) з дитиною до центру соціально-психологічної допомоги.

Зміст соціальних послуг.

Підгрупи під час «мозкового штурму» записують на аркушах фліп-чарту дії, які здійснюються у разі отримання соціальним працівником інформації, наприклад, про насильство над дитиною.

Презентація.

- інформування сім'ї, яка зазнала насильства або стосовно якої існує реальна загроза його вчинення, про суб'єктів, що надають соціальні послуги дитині, повідомлення номерів їх контактних телефонів та телефонних «гарячих ліній»;
- здійснення екстреного втручання у разі існування загрози безпеці, життю чи здоров'ю дитини, членів сім'ї;
- сприяння участі у корекційних програмах осіб, які вчиняють насильство у сім'ї;
- забезпечення влаштування дитини, членів сім'ї до закладів соціального обслуговування, закладів соціального захисту дітей, установ та організацій, діяльність яких спрямована на запобігання насильству в сім'ї;
- подання до служби у справах дітей інформації про дитину, батьки якої ухиляються від виконання батьківських обов'язків або виконують їх неналежним чином.

Основні правила безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях.

Практичне заняття

Тривалість	1 год. 10 хвилин
Зміст	Від знання елементарних правил безпечної поведінки під час загроз, які виникають у надзвичайних ситуаціях, особливо під час воєнних дій, залежить і вміння швидко на них реагувати. Від того, що саме і як швидко ви зробите, часто залежить ваше або ще чиєсь життя та здоров'я, цілісність сім'ї тощо.
Навчальні цілі	1. Надати учасникам базову інформацію про дії в екстремальних умовах. 2. Відпрацювати основні правила безпечної поведінки для дітей у надзвичайних ситуаціях. 3. Відпрацювати правила поводження із вибухонебезпечними предметами.
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери
Тип навчання	Лекція, «мозковий штурм»

Хід заняття

Під час конфліктів у країні зростає ймовірність потрапляння в небезпечну ситуацію, яка може становити загрозу життю. Для збереження свого життя та здоров'я треба дотримуватися **правил безпечної поведінки**.

Безпечна поведінка – це поведінка людини, яка не несе загрози її життю, здоров'ю і безпеці, а також безпеці інших людей.

Війна, конфлікти, переселення населення, теракти є дуже **небезпечними** ситуаціями, до яких зазвичай спеціально не готуються, і більшість людей не знає, як діяти в таких ситуаціях.

Головне розуміти, що ніхто і ніколи не буде готовий до початку надзвичайної ситуації. Спочатку все населення, якого торкнулася така ситуація, буде піддане паніці, страху. Діти в таких ситуаціях повністю залежать від скоординованих дій дорослих: батьків або будь-кого, хто опинився поруч, а також від працівників, які відповідно до своїх функціональних обов'язків, надають послуги дітям та їх сім'ям.

Водночас, війна, конфлікти, переселення населення, теракти – **тимчасові явища**, вони минуться. Але під час таких подій необхідно **убезпечити своє життя!**

Основні правила безпечної поведінки для дітей:

- ✓ батьки мають пояснити дитині, що робити у надзвичайній ситуації: кому телефонувати, де сховатися і т.д.;
- ✓ дитина має знати напам'ять декілька телефонних номерів батьків, родичів, друзів;
- ✓ мати при собі бейдж, браслет тощо з ім'ям, контактами батьків тощо;
- ✓ мати при собі копію документів: свідоцтво про народження, паспорт;
- ✓ добре, якщо батьки домовились з дитиною про місце зустрічі в разі надзвичайної ситуації на випадок відсутності мобільного зв'язку.

Що робити, якщо оголошено евакуацію?

У першу чергу не нехтувати наказами (порадами), які лунають з гучномовця:

- ✓ швидко вийдіть з помешкання;
- ✓ замкніть за собою двері;

- ✓ прямуйте туди, куди спрямовують рятувальники (міліція);
- ✓ НЕ КОРИСТУЙТЕСЯ ЛІФТОМ!
- ✓ виберіть безпечне місце подалі від будинків, інших споруд;
- ✓ уважно стежте за всіма оголошеннями, які лунають з гучномовця або від рятувальників (поліції).

Поради дитині, якщо на вулиці почали стріляти, стався вибух або оголошена евакуація.

Якщо дитина вдома:

1. Не наближатися до вікон! Можна сховатися у ванній кімнаті або в найдальшому кутку помешкання;
2. Негайно лягти на підлогу;
3. Дитина має обов'язково зателефонувати батькам;
4. Вийшовши на вулицю, не можна підбирати або чіпати незнайомі предмети.

Якщо дитина на вулиці:

1. Негайно лягти на землю, закрити голову руками, сумкою, рюкзаком тощо;
2. Намагатися знайти більш безпечне місце десь неподалік;
3. Ні в якому разі не підбирати незнайомі предмети із землі, особливо зброю.

Перед наступним блоком задля формування в учасників чіткого розуміння безпечних/небезпечних місць, можна провести вправу «мозковий штурм».

Питання до учасників: «Яке місце ви вважаєте найкращим (найбезпечнішим) для схову під час обстрілу?» та «Яке місце ви вважаєте найгіршим (найнебезпечнішим) для схову під час обстрілу?».

Відповіді записуються тренером на фліп-чарті. Дискусія. Потім учасники ознайомлюються із загальноприйнятими визначеннями.

Найкращі місця для схову:

- ✓ під сходами;
- ✓ під'їзд;
- ✓ підземний перехід;
- ✓ місце за великим кіоском;
- ✓ заглиблене місце, наприклад, водостік;

Місця, де краще не ховатися:

- ✓ біля великих магазинів, торговельних центрів, офісів – від пострілів часто розбиваються вітрини, скляні двері, вікна, що може спричинити травму;
- ✓ за автомобілями – від пострілу може спалахнути бензобак;
- ✓ за білбордами, рекламними щитами – вони не захистять від куль.

Якщо триває евакуація, звичайним явищем буде натовп на вулиці й, як наслідок, неконтрольовані дії інших людей, що можуть спричинити травму. У натовпі можуть бути й інші небезпеки: сльозогінний або інший газ, ризик поранення вогнепальною зброєю, вибуховим предметом.

Правила поведінки в натовпі:

- не опиратися натовпу;
- при нагоді спробувати вибратися з натовпу до найближчої стіни, паркану тощо;
- що б не трапилось – необхідно втриматися на ногах;
- не тримати руки в кишенях, а коли щось випало із рук, краще не намагатися підняти цю річ;
- якщо потрібна допомога, не соромтесь, просіть оточуючих допомогти;
- якщо ви впали та не можете підвестися – згорніться «клубочком», закрийте голову;
- тримайтеся подалі від озброєних людей, людей у шоломах (амуніції).

Найбільший ризик під час воєнних дій – потрапити в полон. Звичайно, з дитиною дуже важко говорити про такі речі, але інколи прості правила та їх знання дійсно рятують життя. При розмові з дитиною на тему поведінки в разі потрапляння в полон необхідно пояснити, що розмова на цю

тему не означає, що щось подібне має з нею трапитися, але дорослі й діти повинні знати, як убезпечити себе в будь-якій ситуації.

Перше правило поведінки в полоні – не лякатися. Краще усвідомити, що це вже сталося і дочекатись звільнення.

5 основних принципів поведінки:

- мовчати;
- розслабитися;
- зберігати сили;
- менше рухатися;
- не привертати уваги (не кричати, не підвищувати голос, не дратувати).

Як себе поводити?

I.

- зайняти місце подалі від вікон, дверей та від терористів;
- безвідмовно та мовчки виконувати вказівки терористів;
- не ховати очей, але й уникати довгих прямих поглядів у вічі;
- не суперечити терористам;
- виглядати байдужими, не демонструвати ненависть чи зневагу;
- не робити нічого зненацька й раптово.

II.

- спробуйте зайняти себе чимось. Озирніться навколо, можливо, поруч є хтось, кому потрібна допомога;

- якщо стало дуже страшно – згадайте близьких людей, уявіть, як ви зустрінетесь, коли вас звільнять;

- якщо вас годують – їжте! Вам треба зберігати й накопичувати сили;

- якщо правоохоронці почнуть штурм, щоб визволити заручників, намагайтеся опинитися подалі від терористів (саме в них стрілятимуть);

- лягайте на підлогу, закрийте голову;

- не чіпайте зброї – вас можуть сплутати з терористом!

Правила поводження із вибухонебезпечними предметами

На території, де відбувалися бойові дії, залишається багато вибухонебезпечних предметів, на які можна наштовхнутися. У ситуації проведення бойових дій на певній території країни, усім мешканцям необхідно бути уважними та обережними в разі виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів (з урахуванням особливостей регіону), у тому числі замаскованих під начебто звичайні речі: авторучки, міні-магнітофони, мобільні телефони, іграшки тощо.

Для розуміння учасниками небезпеки знаходження предмету, схожого на вибухонебезпечний, їм демонструється відеоматеріал «Небезпечні знахідки» – один з відеоматеріалів з питань протимінної безпеки для загального населення та дітей, що розроблені Державною службою з надзвичайних ситуацій та ОБСЄ.

Відеоматеріал знаходиться за посилання <http://child.mns.gov.ua/content/r2-2.html>.

Після перегляду відеоматеріалу відбувається робота в групах.

Тренер може обрати один із запропонованих варіантів:

1. Перед переглядом учасники об'єднуються в декілька груп. Завдання: «Після перегляду необхідно скласти правила безпечної поведінки із вибухонебезпечними предметами, які можна буде використовувати в роботі з дітьми».

2. Після перегляду відеоматеріалу учасники колективно методом «мозкового штурму» складають «Пам'ятку про правила поводження із вибухонебезпечними предметами». Тренер фіксує пропозиції на фліп-чарті.

Презентація. Обговорення.

Наслідки психотравмуючої події для дитини. Рекомендації батькам.

Практичне заняття

Тривалість	1 год. 30 хв.
Зміст	<p>Діти є активними свідками процесів, що відбуваються в суспільстві. Криза, яка охопила країну, безпосередньо впливає на батьків (особливо на виконання ними батьківських функцій), що, природно, позначається на дітях. У цей період знижена або порушена здатність любити, працювати і насолоджуватися життям. Криза настає, коли під тиском життєвих обставин відмовляють звичайні механізми ефективного протистояння їм.</p> <p>Розрізняють внутрішні і зовнішні кризи. До внутрішніх можна віднести кризи змін (природні, викликані розвитком особистості) і кризи, пов'язані з внутрішніми конфліктами. Зовнішні кризи пов'язані з дефіцитом оточення (фізична та емоційна депривація) і травматичними подіями. Травматичні кризи – це гострі або тривалі кризи після нещасного випадку, вбивства, самогубства, хвороби, розлучення, інвалідності, катастроф, війни, революції, шкільного та виробничого стресу, смерті родичів, батьків, друзів, домашніх тварин тощо. Травматичні кризи як гострі, так і хронічні дуже сильно впливають на розвиток дитини, залишаючи глибокий слід в її свідомості в разі неадекватної та несвоєчасної допомоги оточення.</p> <p>Саме підтримка, яку надають дитині під час та після неприємних або травматичних подій батьки, родичі та дорослі друзі сім'ї, є вирішальним чинником у подоланні негативних наслідків травматичного стресу в дітей. Прислухаючись до того, що відбувається, батьки можуть знайти шляхи допомоги дитині, аби та впоралася зі своїми почуттями.</p> <p>Якщо батьки можуть бути разом з дітьми, дітям набагато легше. Дорослі, які можуть говорити з дітьми про події і сприймати їх почуття, допомагають дітям пережити травматичний стрес з меншими втратами.</p>
Навчальні цілі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Познакомити учасників із дитячими стратегіями, за допомогою яких діти переживають подію, що травмує. 2. Розглянути найбільш розповсюджені страхи, з якими стикаються діти під час воєнного конфлікту. 3. Розглянути ознаки та симптоми посттравматичного стресового розладу в дітей. 4. Надати учасникам рекомендації для батьків дітей щодо профілактики стресових розладів у дітей.
Підготовка	Фліп-чарт.
Матеріали	Фліп-чарт, маркери.
Тип навчання	Лекція, «мозковий штурм».

Хід заняття

Учасникам надається інформація про найбільш розповсюджені стратегії, за допомогою яких діти переживають подію, що травмує.

У кризовій ситуації діти використовують такі стратегії оволодіння собою:

✓ Компенсація: розмова з друзями, придбання нових речей, відхилення від природної поведінки, веселі ігри.

- ✓ Уникнення: втеча, заперечення, так ніби нічого не сталося.
- ✓ Регрес: відлюдність (заглиблення в мушлю), отупіння, відмова, «я не можу», сонливість.
- ✓ Конфронтація: емоційне й когнітивне «опрацювання» веде до поступового виходу з кризи.

Для того щоб використовувати цей спосіб оволодіння собою, дитині необхідний чуйний дорослий поруч.

Запитання до всіх учасників: «Як ви вважаєте, чого більш за все бояться діти, які зазнали травми через воєнний в конфлікт?». Відповіді фіксуються на фліп-чарті.

Потім, розглядаються випадки, які були зафіксовані в ході практичної роботи психологів.

Перша реакція, з якою зіткнулися фахівці – це страх втратити батьків, страх, що вони зникнуть. Цей страх проявився в Олені (2,5 роки) у підвищеній прив'язаності до батьків, особливо до мами. Дитина буквально прилипла до матері і не хотіла її нікуди відпускати. Також це проявлялось в плачі за батьком: «Я більше не побачу тата». Тривога набула вияву в порушенні сну й у відмові від їжі.

Старші діти демонстрували, скоріше, контрфобічні реакції: бажання бути сильними, агресивно нападати, будувати барикади. Сергій (8 років) розробляв план оборони свого будинку, тренувався у стрільбі дротиками і вимагав боротьби подушками.

Десятирічний Мишко цілу сесію присвятив грі в лікарню, він був директором та головним лікарем клініки, яка приймала поранених. Він робив операції і висловлював думку, що «потрібно тепер довго-довго загоювати рани». Багато його «поранених», за його словами, «отруїлися газом, і в них проникли дивні мікроби». Він обирав лікування, призначав процедури і визначав закінчення лікування. Тим самим хлопець справлявся зі своєю тривогою, йому важливо було керувати процесом, відчувати себе сильним.

Висновок: Емоційною реакцією на останні події в дітей та дорослих може бути травматичний стрес.

Важливо!

Травматичний стрес – це НОРМАЛЬНА реакція на НЕНОРМАЛЬНІ події (події, що виходять за рамки звичайного життєвого досвіду людини).

Коло людей, які можуть переживати травматичний стрес, є досить широким. До нього входять не лише безпосередні учасники подій, але й члени їх сімей, а також люди, що були поруч з подією, або спостерігали за нею через ЗМІ, або навіть чули розповіді про подію. Особливо це стосується дітей з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість дитячої психіки.

Діти, які навіть не були посвячені в суть і деталі подій, можуть спостерігати за ними через ЗМІ, бачити страх та розгубленість батьків, чути тривожні або агресивні висловлювання. На дітей можуть вплинути зміни в звичайному перебігу сімейних справ, переїзди або присутність «третіх» осіб у домі.

Для дитини непросто зрозуміти, що сталося в родині, місті, країні, що часом призводить до переживання безпорадності і тривоги. Маленька дитина може переживати такі ж сильні почуття з приводу травматичних подій, як і дорослі. У деяких дітей ці переживання можуть виникнути відразу ж після події, у інших – через деякий час. Кожна дитина може реагувати по-різному, навіть якщо це діти з однієї родини. Реакції дітей на травматичні події залежать від «близькості» до події та її тяжкості, емоційного стану, чутливості та характеру дитини, її віку тощо.

В екстремальних умовах, що травмують, спочатку відбувається мобілізація функціональних резервів організму, стресова реакція, викид гормонів з наступним перерозподілом та спадом. Резерви організму виснажуються, розвивається виражений астено-депресивний стан, нервово-психічне напруження. Якщо вплив екстремальних умов на індивіда не зупинити, можливі стресові розлади, а при довготривалих впливах – посттравматичні стресові розлади (ПТСР), серйозні емоційні та поведінкові розлади з показаннями до медичного лікування: астенічний синдром, порушення сну, пригнічення, депресії.

За даними ВООЗ, тільки у 20% постраждалих людей в екстремальних ситуаціях (при відсутності фізичного травмування) прояви сильного стресу трансформуються в посттравматичний стресовий розлад як хворобу, у якій проявляються фізіологічні та психологічні симптоми (див. табл. 3.1). Психологічна складова посттравматичного стресового розладу містить три основні

компоненти: повторні переживання травми під час сну, тривожні думки, реакція гальмування при нагадуванні про екстремальні події, що травмують, постійний збуджений стан.

Якими можуть бути ознаки та симптоми посттравматичного стресового розладу у дітей?

Учасники діляться на 3 групи та опрацьовують ознаки та симптоми посттравматичного стресового розладу у дітей різних вікових груп: діти молодшого віку (1-6 років), діти середнього віку (6-11 років) та діти старшого віку або підлітки (12-28 років).

Презентація. Обговорення.

Після вправи учасникам доречно роздати інформацію щодо ознак та симптомів посттравматичного стресового розладу в дітей (за даними Американського національного центру з ПТСР).

Вікова категорія дітей	Ознаки та симптоми
Діти молодшого віку (1 – 6 років)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Безсилля і пасивність, відсутність звичайних реакцій ✓ Генералізований страх ✓ Підвищена збудливість і незібраність ✓ Пізнавальна плутанина ✓ Дитині складно говорити про цю подію ✓ Дитині складно визначати почуття ✓ Нічні кошмари, інші порушення сну ✓ Страх розставання й «чіпляння» за близьку людину ✓ Регресивні симптоми (наприклад, повернення нічного нетримання сечі, втрата мови, рухових навичок) ✓ Нездатність збагнути смерть як неминучість ✓ Тривога з приводу смерті ✓ Соматичні симптоми (болі в животі, головні болі та ін.) ✓ Підсилена реакція на гучні звуки ✓ «Заморожування» (раптова нерухомість) ✓ Метушливість, нехарактерний плач ✓ Уникання або тривога у відповідь на конкретні стимули, специфічно пов'язані з травмою, включаючи бачене і фізичні відчуття

Діти молодшого та середнього шкільного віку (6 – 11 років)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Почуття відповідальності та провини ✓ Повторювана травматична гра ✓ Почуття тривоги при нагадуванні про подію ✓ Нічні кошмари, інші порушення сну ✓ Стурбованість з приводу безпеки, думки про загрозу ✓ Агресивна поведінка, спалахи гніву ✓ Страх відчути біль, отримати травму ✓ Пильна увага до тривоги батьків ✓ Ухиляння від школи ✓ Тривога/турбота про інших ✓ Поведінкові, емоційні, особистісні зміни ✓ Соматичні симптоми (скарги на тілесні болі) ✓ Очевидні тривога/страх ✓ Схильність до усамітнення ✓ Конкретні, пов'язані з травмою страхи, загальні страхи ✓ Віковий регрес (веде себе як молодша дитина) ✓ Страх розлуки ✓ Втрата інтересу до діяльності ✓ Плутанина думок, недостатнє розуміння травматичних подій ✓ Відсутність чіткого розуміння явища смерті, причини «поганих» подій ✓ Прогалини в розумінні заповнюються «магічними» поясненнями ✓ Втрата здатності до концентрації в школі, зниження успішності ✓ Дивна або незвичайна поведінка
Підлітки (12–18 років)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Егоїстичність ✓ Небезпечна для життя поведінка ✓ Бунт удома або в школі ✓ Різкі зміни у відносинах ✓ Депресія, уникнення спілкування ✓ Зниження успішності в школі ✓ Спроба віддалитися і захиститися від почуттів сорому, провини, приниження ✓ Надмірна активність з іншими людьми, чи навпаки – усамітнення з метою врегулювання внутрішнього конфлікту ✓ Схильність до переживання нещасних випадків ✓ Бажання помсти, активність, пов'язана з відповіддю на травму ✓ Порушення сну і харчування, нічні кошмари

Під час перебування в екстремальних умовах відзначаються три види психічної напруги – емоційна, неемоційна та змішана.

Емоційна напруга виникає під дією емоціогенних факторів, що викликають почуття тривоги, страху, ризику для життя тощо.

Неемоційна напруга виникає в умовах підвищених вимог до розумових ресурсів і рухового апарату.

Змішана емоційна напруга характеризується різною вагою емоційного компонента в загальній структурі напруги і буває найбільш характерною для різних видів діяльності в екстремальних умовах.

Рекомендації батькам (лекція)

Загальні рекомендації для батьків, які живуть на кризових територіях у стані соціальної та політичної напруги:

Потурбуйтесь про тіло:

- ✓ намагайтесь якомога менше змінювати звичний ритм життя дитини;
- ✓ побільше сну, відпочинку, позитивних вражень;
- ✓ організуйте дитині можливість для «розрядки» напруги – заняття спортом, танцями, рухливі ігри;
- ✓ харчування – може бути частим і маленькими порціями, не примушуйте дитину їсти, якщо вона не має апетиту. Харчування має бути легким і корисним (фрукти, овочі, соки);
- ✓ дитині (і батькам також) необхідно більше пити (вода, солодкий чай, компот, сік, морс);
- ✓ не відмовляйте дитині в солодкому. Неміцний чай із цукром, цукерка, чашка какао викликають позитивні емоції, почуття безпеки та стимулюють роботу мозку;
- ✓ не бійтесь зайвий раз обійняти, погладити дитину, потримати її за руку, зробити масаж або покласти руку на плече. Позитивні тілесні контакти дуже корисні для зняття напруги;
- ✓ теплий душ або ванна також допоможуть зняти зайву напругу.

Потурбуйтесь про емоційну стабільність:

- ✓ не потрібно без особливих причин водити дитину в місця масового скупчення людей – це може підвищити її тривогу. При відвідуванні таких місць необхідна обов'язкова присутність поруч СПОКІЙНОГО дорослого. Поясніть дитині, куди і навіщо ви йдете;
- ✓ не варто дозволяти дитині дивитися на самоті телевізійні новини – взагалі, чим менше теленовин із місць страшних подій побачить дитина, тим краще. У будь-якому разі, навіть якщо ваша дитина – підліток, вона потребує пояснення вашого ставлення до подій;
- ✓ створіть атмосферу безпеки – обіймайте дитину якомога частіше, розмовляйте з нею, беріть участь в її іграх;
- ✓ подивіться разом з дитиною «хороші» фотографії – це дозволить звернутися до приємних образів з минулого, послабить неприємні спогади;
- ✓ читайте книжки – особливо оповідання і казки, де описуються сюжети подолання страху героями;
- ✓ якщо дитина відчуває тривогу або страх – ви можете забезпечити для неї свою спокійну присутність, ненав'язливий фізичний контакт (обійняти, взяти за руку), тепло (укрити, дати теплий чай). Важливо говорити, що ви – поруч, що все добре, вона в безпеці;
- ✓ якщо дитина особливо «не слухається», виявляє надмірну активність, з незрозумілих причин кричить або сміється – постарайтеся не відповідати агресивно. Можливо, рухова активність допомагає дитині впоратися зі стресом. «Супроводжуйте» її в русі (будьте поруч), намагаючись поступово знижувати темп. Можна спробувати ввести рамки – запропонувати рухливу гру «за правилами». Або переключити на активність, де є правила (бігати наввипередки, «битися» подушками, м'яти і рвати папір і ін.);
- ✓ дитині можуть снитися кошмарні сновидіння – підтримайте її, вислухайте й заспокойте, переконайте, що в цьому немає нічого страшного;
- ✓ дайте дитині зрозуміти – ви серйозно ставитесь до її переживань і ви знали інших дітей, які теж через це пройшли («Я знаю одного сміливого хлопчика, з яким теж таке трапилось»);
- ✓ поговоріть з дитиною про ті почуття, яких вона зазнала або відчуває – ви можете сказати, що багато людей відчували тривогу, страх, гнів, безпорадність. І що ці почуття – нормальні. Розмову про почуття можна супроводжувати малюванням на вільну тему або ліпленням. А потім обговорити: що намальовано, що це означає, яким буде розвиток сюжету, як далі житиме персонаж, як йому допомогти і т. п.;
- ✓ переведіть розмову про подію з опису деталей на почуття.

Подбаємо про осмислення подій:

✓ будь-яка дитина, навіть маленька, потребує пояснення того, що відбувається. Для неї важливо знати, чому батьки непокояться, сердяться, сумують. Що відбувається в сім'ї, у місті. Постарайтеся пояснити це коротко (4–5 фраз) і спокійно.

✓ розмовляйте з дитиною про події, що відбулися, стільки, скільки їй потрібно. Не варто говорити: «Тобі це не зрозуміти», «Зрозумієш, коли виростеш», «Я не можу тобі пояснити». Завжди є що сказати. Постарайтеся, щоб ваші фрази були зрозумілими і не лякали дитину.

✓ у будь-якій розмові про події, що відбулися, необхідно час від часу нагадувати дитині, що зараз ситуація більш стабільна, що дорослі знають (або вирішують), що робити. Що дитині є на кого покластися, поруч є дорослі, турботливі люди.

✓ також можна сказати, що зараз багато фахівців думають про те, як допомогти людям у переживанні складних почуттів. Що багато людей – разом, згуртовані. І навіть у найскладнішій ситуації є ті, хто зможе допомогти дитині.

✓ не можна дозволяти дитині стати тираном. Тому не виконуйте будь-які її бажання з почуття жалю.

Особлива важливість гри:

✓ зараз, як ніколи, для дитини важливо АКТИВНО ГРАТИСЯ. Можливо, дитина буде будувати барикади, грати у військових, інсценувати бійки, стрільнину, поранення, смерті. Ці ігри можуть спричинити безлад в вашій квартирі, але допоможуть дитині знизити напругу;

✓ вагому роль можуть зіграти ігри у реакцію на агресію. Дитина може «озброюватися», нападати або захищатися, бути пораненою або «убитою» в грі. Усе це є нормальним способом дитини впоратися зі стресом. Можна запропонувати дитині «битву» подушками, повітряними кульками та ін. Також добре м'яти тісто, глину, пластилін і ліпити фігурки;

✓ заохочуйте ігри дитини з піском, водою, глиною (допоможіть їй винести назовні свої переживання у формі образів);

✓ важливе місце серед ігор можуть зайняти ігри «в лікарню». Це також є нормальним і сприяє подоланню стресу.

Реагування дитини на травматичний стрес зазвичай нормалізується протягом місяця. Робота психіки над травматичним стресом позитивно завершується, не відбувається формування посттравматичного стресового розладу.

Адаптація внутрішньо переміщених дітей до нових умов життя Рекомендації сім'ям з дітьми, які є внутрішньо переміщеними особами

Практичне заняття

Тривалість	50 хв.
Зміст	Сім'ї переселенців – це люди, які втратили свій дім, а значить, втратили стабільність, безпеку й попереднє життя. Це дуже сильна травматична подія, яку ніхто не планував, не очікував, вона трапилась, як стихійне лихо. Найбільш незахищеними в такій ситуації виявляються діти. Вони втратили те, з чого складався їх звичайний, буденний світ: свій будинок, свій двір, своє дитяче ліжко, своїх друзів. Їх батьки, переживаючи найважчу травматичну ситуацію, також часто відчують велику розгубленість і втрачають ті навички, якими володіли до цієї кризової ситуації. Отже, батькам також необхідна підтримка та нова інформація щодо успішної адаптації як усієї родини, так і дитини окремо.
Навчальні цілі	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сформувати в учасників розуміння процесів, які впливають на успішну адаптацію внутрішньо переміщених дітей до нових умов життя. ✓ Опрацювати основні шляхи адаптації внутрішньо переміщених дітей. ✓ Сформувати рекомендації для батьків щодо адаптації дітей до вимушеного переселення.
Підготовка	Фліп-чарт
Матеріали	Фліп-чарт, маркери
Тип навчання	Лекція, «мозковий штурм»

Хід заняття

Спочатку учасників ознайомлюють з поняттям «адаптація».

Адаптація – це динамічний процес пристосування індивіда до умов нового середовища при послідовному досягненні результатів: в суспільстві, колективі, сім'ї.

Головним завданням є організація діяльності будь-якої структури, яка надає послуги дітям, таким чином, щоб діти змогли максимально адаптуватися до нових умов, та допомога родині в інтегруванні в нове соціальне середовище.

Які чинники впливають на успішність адаптації?

Учасники з місця називають можливі чинники, які впливають на успішність та швидкість адаптації.

Тренер записує пропозиції на фліп-чарті.

Можливі варіанти:

- ✓ Соціальний та економічний статус батьків.
- ✓ Національна, соціокультурна та релігійна приналежність.
- ✓ Причини внутрішньої вимушеної міграції.
- ✓ Вік.
- ✓ Ставлення місцевого населення.

Розглянемо основні чинники, які впливають на процес адаптації.

Соціальний та економічний статус батьків.

Ефективність адаптаційного процесу у дітей внутрішньо переміщених осіб залежить від задоволення актуальних потреб.

Найбільшого значення в цьому контексті набувають матеріальне благополуччя, сприятливі умови проживання, соціальна захищеність.

Водночас досягти цього досить важко, адже вимушене переселення внаслідок воєнного конфлікту характеризується неможливістю заздалегідь підготуватися до зміни постійного місця проживання, у тому числі економічно.

Батьки з високим фінансовим ресурсом мають можливість вирішувати ці проблеми самостійно та швидко, на відміну від малозабезпечених, які вимушені очікувати допомоги ззовні (державна, міжнародні та громадські організації, благодійні фонди, меценати та інші).

У результаті внутрішньо переміщені діти з сімей, добре забезпечених матеріально, зазвичай переживають зміну місця проживання одноразово, а їх житлово-побутові умови залишаються на задовільному рівні.

Внутрішньо переміщені діти із малозабезпечених сімей вимушені короткостроково або довгостроково мешкати на території тимчасових таборів, де їх житлово-побутові умови погіршуються, що ускладнює процес адаптації.

Національна, соціокультурна та релігійна приналежність.

Серед внутрішньо переміщених осіб є представники кримськотатарського народу та інших етнічних меншин, які при зміні постійного місця проживання відчують проблеми соціокультурного характеру.

Адаптаційний процес цих соціальних груп може відбуватися в активній або пасивній формі. Активна форма адаптаційного процесу полягає в тому, що особа взаємодіє з новим соціальним середовищем та намагається змінити його. Наприклад, ініціює реформування внутрішнього розпорядку навчального закладу відповідно до етнічних або релігійних звичаїв.

Пасивна форма адаптаційного процесу: особа пристосовується до соціальних норм, правил поведінки нової соціальної групи.

Причини внутрішнього переміщення.

Для України – це воєнний конфлікт та тимчасова окупація частини території.

Першою соціальною категорією внутрішньо переміщених осіб є ті, які залишили тимчасово окуповані території. Ця хвиля була спричинена світоглядними конфліктами, невизначеністю правового статусу, неможливістю ведення підприємницької діяльності через нерегульованість правового поля та економічні санкції тощо.

Наступною соціальною категорією є ті особи, які залишили зону збройного конфлікту, проте не були свідками (або учасниками) воєнних дій.

Третьою соціальною категорією є ті, які залишили зону збройного конфлікту і були свідками (або учасниками) воєнних дій.

Вік внутрішньо переміщених осіб.

Вік внутрішньо переміщених осіб впливає на процес їх адаптації.

Діти через вікові особливості швидше і легше адаптуються до нової ситуації, ніж батьки.

Водночас, кожній віковій групі дітей притаманні певні складнощі в адаптації:

1. Для дітей віком від 5 до 12 років характерні:

- труднощі в навчанні, засвоєнні окремих предметів;
- невротичні реакції у формі фобій, порушення сну й апетиту;
- порушення поведінки у формі агресивності, реакцій протесту;
- ускладненість контактів з місцевим населенням;
- погане знання норм і правил місцевого населення;
- недостатня сформованість соціально-комунікативних навичок.

2. Для дітей віком від 13 до 16 років характерні:

- низька соціальна активність;
- страх перед майбутнім;

- відсутність або нереалістичність професійної орієнтації;
  - недостатність комунікативних навичок для адекватних контактів з місцевим населенням.
3. Для дітей підліткового віку найбільш актуальні переживання обумовлені:
- обмеженістю числа однолітків ідентичної культури;
  - своєрідністю становища, положення своєї сім'ї і близьких як жертв соціальної несправедливості, як постраждалої сторони.

Ставлення місцевого населення.

Підвищена трудова й соціальна активність внутрішньо переміщених осіб обумовлена необхідністю вижити в нових умовах, але викликає роздратування частини місцевих жителів. Невеликі позички, отримані вимушеними мігрантами на облаштування, створюють у місцевого населення ілюзію того, що держава, міжнародні організації ставляться до них несправедливо, віддаючи перевагу тимчасово переміщеним особам. Створюється цілий ряд забобонів, що ускладнюють адаптацію внутрішньо переміщених осіб у місцеву громаду.

Ставлення населення регіону, що приймає внутрішньо переміщених осіб, має часову динаміку, воно проявляється на початку у формі співчуття та надання допомоги, а в кінці – байдужості та негативізму стосовно них.

Поширений стереотип, що внутрішньо переміщені особи створюють додаткові проблеми, збільшують соціальні хвороби суспільства тощо.

Місьцеве населення доброзичливо ставиться до приїжджих у тих випадках, коли матеріальне становище приїжджих гірше, ніж у них, і, навпаки, нетерпимість наростає в міру зростання добробуту переселенців.

У масовій свідомості сформувався конкретний, але ірреальний образ внутрішньо переміщеної особи, що викликає такі асоціації та стигми: кримінальна діяльність, малоосвіченість, безкультурність, схильність до провокації конфліктів, безпричинні прояви агресії тощо.

Основні шляхи адаптації внутрішньо переміщених дітей полягають у роботі з:

- їх родину;
- громадою;
- найближчим до дитини оточенням (школа, підліткові клуби тощо).

Для формування власного бачення шляхів адаптації внутрішньо переміщених дітей учасники діляться на 3 групи.

Завдання: прописати конкретні заходи для адаптації внутрішньо переміщених дітей у кожній названій групі.

Презентація. Обговорення.

Рекомендації сім'ям з дітьми, які є внутрішньо переміщеними особами

Люди, що потрапили в травматичну ситуацію переживають безпорадність, беззахисність, відчувають певну розгубленість у житті.

Найбільш незахищеними виявляються діти. Їх психіка ще незріла, ще не сформовані механізми психологічної стабілізації внутрішнього життя. Вони втратили те, що становило їх буденний світ: свій будинок, свій двір, своє дитяче ліжко, своїх друзів.

Позитивним є те, що вони залишилися поруч зі своїми батьками.

Але батьки, самі переживаючи важку травматичну ситуацію, часто відчувають велику розгубленість і втрачають ті навички, якими володіли до цієї кризової ситуації. Дорослому важливо згадати, хто він і що вмє робити. Будь-яка діяльність, на яку здатна людина, може бути для неї опорою. Якщо соціальну активність привнести в зовнішнє життя, то це може допомогти людині впоратися зі стресом.

Для сім'ї з дітьми, вимушеної покинути звичне місце проживання, стрес обтяжується тим, що батьки відповідальні не тільки за себе, а ще й за своїх дітей.

Спробуємо сформулювати основні базові рекомендації для батьків щодо адаптації дітей до вимушеного переселення.

Учасники діляться на декілька груп, кожна з яких напрацьовує рекомендації для батьків щодо адаптації дітей до вимушеного переселення.

Презентація. Обговорення.

Після вправи учасникам доречно надати роздатковий матеріал із загальними рекомендаціями для батьків щодо адаптації дітей до вимушеного переселення.

Місце і кордони.

1. Батькам важливо позначити нове місце і його межі.

«Ми зараз не вдома, ми живемо в родичів (або в поселенні). Тут є свої правила проживання, свої ритуали, своє внутрішнє життя. Нам потрібен час, щоб багато до чого звикнути».

2. Обговорити з дитиною, чим вона буде займатися, де гратиме, де може усамітнюватися.

3. Важливо пояснити дитині, що вона може чогось не знати й тому природно розпитувати про нове.

Альтернативний дорослий або турботливий дорослий.

1. Розповісти, до кого дитина може звернутися з різними питаннями.

2. Хто може відповісти: де ви, що робите, коли повернетесь.

3. Альтернативні дорослі: сусіди, родичі, психологи, соціальні працівники, вчителі.

4. «Нормально ставити питання дорослому, який може відповісти».

Ритуали

1. Домашня рутина – це найкращий антистрес.

2. Знайомі домашні ритуали створюють безпеку.

3. Продовжуйте улюблені справи: читайте казки на ніч, влаштовуйте чаювання й т.д.

4. «Добре пам'ятати й робити те, що ми любили завжди».

Перехідний об'єкт.

1. Дитині складно переживати розставання з батьками.

2. Улюблена іграшка, книга, гаджет можуть заспокоїти й відволікти дитину.

3. Пояснити, як дитина може з вами зв'язатися: подзвонити, написати смс.

4. «Дитині важливо зберігати емоційний зв'язок, коли вас немає поруч».

Тілесний і візуальний контакт.

1. Зустрічайтеся очима з дитиною. Зацікавлений погляд батьків: «Ти як? Як твої справи?»

2. Більше обіймайте, беріть за руку, за плече, гладьте по голові.

3. Дайте зрозуміти дитині, що ви відкриті і доступні для неї.

4. «Нормально хотіти бути ближче один до одного. Дивитися в очі й обіймати».

«Говоріть про різне з дитиною, не бійтеся разом переживати різні почуття в період змін у вашому житті».

ДОДАТКИ

враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини, визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються, погодилися про нижченаведене:

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.
2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.
3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть надавати перевагу особам більш старшого віку.
4. Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідності видів поводження, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

КОНВЕНЦІЯ

про права дитини

(20 листопада 1989 року)

(редакція зі змінами,

схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року)

{Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 }

{Додатково див. Факультативний протокол від 01.01.2000}

Офіційний переклад

Преамбула

Держави-учасниці цієї Конвенції,

вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі,

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі,

визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилася з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними в них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини,

нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу,

впевнені в тому, що сім'ї як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства, визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння,

вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності,

беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей,

беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження»,

посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх вихованні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів,

визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги,

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА

від 1 жовтня 2014 р. № 505

Київ

Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг

житлово-комунальних послуг

(із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ

№ 554 від 16.10.2014

№ 34 від 28.01.2015

№ 95 від 11.03.2015

№ 212 від 31.03.2015

№ 257 від 08.04.2015

№ 427 від 15.06.2015

№ 636 від 26.08.2015

№ 810 від 07.10.2015

№ 1014 від 09.12.2015)

Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Установити щомісячну адресу допомогу внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.
2. Затвердити Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, що додається.
3. Установити, що фінансування витрат, пов'язаних з наданням щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, здійснюється за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету та коштів, що надходять до державного бюджету як благодійна або міжнародна допомога.

3-1. Визначити публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України" уповноваженим банком, який відкриває та обслуговує поточні рахунки, на які зараховується грошова допомога, а також який приймає документи, необхідні для призначення грошової допомоги у разі відкриття поточного рахунка (у тому числі у разі призначення грошової допомоги на наступний шестимісячний строк, якщо виплата грошової допомоги раніше не здійснювалася через установи уповноваженого банку).

4. Виділити Міністерству соціальної політики 510000 тис. гривень для надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Міністерству фінансів здійснити видатки за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету.

5. Міністерству соціальної політики:

затвердити у тижневий строк за погодженням з Міністерством економічного розвитку і торгівлі та Міністерством фінансів перелік витрат, пов'язаних із наданням допомоги, зазначеної у пункті 3 цієї постанови;

подати до 25 грудня 2014 р. Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Міністерству фінансів та Державній казначейській службі звіт про використання коштів, виділених згідно з цією постановою.

Прем'єр-міністр України

А.ЯЦЕНЮК Інд. 26

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України

від 1 жовтня 2014 р. № 505

ПОРЯДОК

надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг

1. Цей Порядок визначає механізм надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг (далі - грошова допомога).
2. Грошова допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які стоять на обліку в структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів з питань соціального захисту населення міських, районних у містах (у разі утворення) рад (далі - уповноважені органи), з дня звернення за її призначенням і виплачується по місяцях зняття з такого обліку включно, але не більше ніж шість місяців.

Порядок ведення обліку осіб, які переміщуються, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Грошова допомога виплачується шляхом перерахування на поточний рахунок, відкритий відповідно до цього Порядку безоплатно в установі уповноваженого банку.

Уповноважений банк приймає від уповноваженого представника сім'ї документи, необхідні для отримання грошової допомоги у разі відкриття поточного рахунка (у тому числі у разі призначення грошової допомоги на наступний шестимісячний строк, якщо виплата грошової допомоги раніше не здійснювалася через установи уповноваженого банку).

3. Грошова допомога особам, які переміщуються, призначається на сім'ю та виплачується одному з її членів за умови надання письмової згоди довірливої форми про виплату грошової допомоги цій особі від інших членів сім'ї (далі - уповноважений представник сім'ї) у таких розмірах:

для працездатних осіб (пенсіонери, діти) - 884 гривні на одну особу (члена сім'ї);

для інвалідів - прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність;

для працездатних осіб - 442 гривні на одну особу (члена сім'ї).

Загальна сума допомоги на сім'ю розраховується як сума розмірів допомоги на кожного члена сім'ї та не може перевищувати 2 400 гривень.

Якщо у складі сім'ї, який призначено грошову допомогу, відбулися зміни, розмір грошової допомоги перераховується з місяця, наступного за місяцем виникнення таких змін, за заявою уповноваженого представника сім'ї або інформацією компетентного органу.

Для призначення грошової допомоги на наступний шестимісячний строк уповноважений представник сім'ї подає до уповноваженого органу або установи уповноваженого банку (у випадку, передбаченому пунктом 5 цього Порядку) заяву, в якій повідомляє про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги, а також пред'являє довідки всіх членів сім'ї про взяття на облік осіб, які переміщуються, строк дії яких продовжено на наступний період.

Особам працездатного віку, яким грошова допомога була припинена відповідно до пункту 7 цього Порядку, грошова допомога на наступний строк не призначається.

3-2. Якщо дитина переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення антитерористичної операції або населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, без супроводу батьків або осіб, які їх замінюють, грошова допомога виплачується їй за зверненнями:

- баби, діда, повнолітніх сестри, брата, мачухи, вітчима, які безпосередньо здійснюють догляд за дитиною без спеціальних на те повноважень;

- інших осіб, яким батьки передали дитину на виховання, - у разі надання заяви батьків щодо отримання такої допомоги, справжність підпису на якій має бути засвідчена нотаріально;

- служби у справах дітей, якщо:

догляд за дитиною, яка залишилася без батьківського піклування, тимчасово здійснюється родичами або іншими особами (сусідами, знайомими), з якими у неї на момент залишення без батьківського піклування склалися близькі стосунки, а також у неї на момент залишення без догляду провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 "Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини" (Офіційний вісник України, 2008 р., № 76, ст. 2561);

дитина влаштована до професійно-технічного або вищого навчального закладу та проживає у його гуртожитку.

4. Розмір отриманої грошової допомоги не враховується під час обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги, що надаються відповідно до законодавства.

Розмір отриманої грошової допомоги не включається до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу відповідно до підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України.

5. Для отримання грошової допомоги (у тому числі у разі призначення грошової допомоги на наступний шестимісячний строк, якщо її виплата раніше не здійснювалася через установи уповноваженого банку) уповноважений представник сім'ї звертається за фактичним місцем проживання (перебування) сім'ї до установи уповноваженого банку для відкриття в установленому порядку поточного рахунка, пред'являє паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу, та подає на адресу уповноваженого банку відповідну заяву про надання грошової допомоги (для призначення грошової допомоги вперше) або заяву в якій повідомляє про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги (у разі призначення грошової допомоги на наступний шестимісячний строк, якщо її виплата раніше не здійснювалася через установи уповноваженого банку). З метою визначення дати, часу та адреси подання заяви уповноважений представник сім'ї звертається у контакт-центр уповноваженого банку.

У заяві зазначаються такі відомості про всіх членів сім'ї, які претендують на отримання грошової допомоги:

прізвище, ім'я та по батькові;
число, місяць, рік народження;

серія, номер паспорта громадянина України, ким і коли виданий;

реєстраційний номер облікової картки платника податків (не зазначається фізичними особами, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідному органу державної фіскальної служби і мають відмітку в паспорті);

зареєстроване та фактичне місце проживання (перебування);

наявність у будь-кого з членів сім'ї у власності житлового приміщення, розташованого в регіонах, інших ніж тимчасово окупована територія України, райони проведення антитерористичної операції та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення;

наявність у будь-кого з членів сім'ї на депозитному банківському рахунку коштів у розмірі, що перевищує 10-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб;

місце роботи осіб працездатного віку та час, з якого особа там працює.

До заяви додається копія свідоцтва про одруження, копії свідоцтв про народження дітей, засвідчені власним підписом уповноваженого представника сім'ї, письмова згода довірливої форми про виплату грошової допомоги уповноваженому представнику сім'ї від інших членів сім'ї та згода на обробку персональних даних, а також письмовий дозвіл на розкриття уповноваженим банком інформації, що стосується банківську таємницю, щодо поточного рахунка, відкритого уповноваженому представнику сім'ї в установі уповноваженого банку.

До заяви, в якій уповноважений представник сім'ї повідомляє про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги, додаються копії документів, визначених в абзаці сьомому пункту 3 цього Порядку, засвідчені підписом уповноваженого представника сім'ї.

Взаємодія уповноваженого банку та Мінсоцполітики, а також уповноважених органів з метою виконання цього Порядку здійснюється на підставі укладеного між уповноваженим банком та Мінсоцполітики договору про взаємодію. Обмін інформацією між Мінфіном та уповноваженим банком з метою виконання цього Порядку здійснюється на підставі укладеного між уповноваженим банком та Мінфіном договору про взаємодію.

Установа уповноваженого банку відкриває уповноваженому представнику сім'ї поточний рахунок та не пізніше трьох робочих днів з дати відкриття зазначеного рахунка надсилає його заяву

про призначення грошової допомоги (заяву, в якій уповноважений представник сім'ї повідомляє про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги) разом з документами, що додаються до неї, відповідному уповноваженому органу супровідним листом, в якому зазначаються реквізити поточного рахунку. У разі коли від установи уповноваженого банку надійшла заява про призначення грошової допомоги, до якої не додано всіх необхідних документів, передбачених пунктом 5 цього Порядку, уповноважений орган надсилає уповноваженому представнику сім'ї повідомлення про перелік документів, які необхідно подати додатково.

6. Грошова допомога не призначається у разі, коли:

будь-хто з членів сім'ї має у власності житлове приміщення, розташоване в регіонах, інших ніж тимчасово окупована територія України, райони проведення антитерористичної операції та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення;

будь-хто з членів сім'ї має на депозитному банківському рахунку кошти у сумі, що перевищує 10-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб.

7. Якщо у складі сім'ї, якій призначено грошову допомогу, є особи працездатного віку (крім громадян, які доглядають за дітьми до досягнення ними трирічного віку; громадян, які доглядають за дітьми, що потребують догляду протягом часу, визначеного у медичному висновку лікарсько-консультативної комісії, але не більш як до досягнення ними шестирічного віку; громадян, які мають трьох і більше дітей віком до 16 років і доглядають за ними; громадян, які доглядають за інвалідами I групи або дітьми-інвалідами віком до 18 років, або інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу, або особами, які досягли 80-річного віку; а також фізичних осіб, які надають соціальні послуги, та студентів денної форми навчання), які не працевлаштувалися, в тому числі за сприянням державної служби зайнятості, або перебувають в трудових відносинах з роботодавцями на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції чи населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення, але фактично не працюють, протягом двох місяців з дня призначення виплати грошової допомоги, її розмір для працездатних членів сім'ї на наступні два місяці зменшується на 50 відсотків, а на наступний період - припиняється.

Особи працездатного віку, яким призначено грошову допомогу, зобов'язані інформувати у триденний строк уповноважений орган про факт працевлаштування або перебування на обліку як безробітних.

Для отримання інформації про періоди реєстрації працездатних членів сім'ї, яким призначено грошову допомогу, у державній службі зайнятості, Мінсоцполітики щомісяця до 25 числа подає в електронному вигляді перелік таких осіб державній службі зайнятості, яка протягом 10 календарних днів подає Мінсоцполітиці інформацію про періоди реєстрації цих осіб як безробітних чи осіб, які шукають роботу.

Для контролю за фактом працевлаштування працездатних членів сім'ї, яким призначено грошову допомогу (в тому числі за направленням державної служби зайнятості), Мінсоцполітики щомісяця до 25 числа подає в електронному вигляді перелік таких осіб Пенсійному фонду України, який протягом 10 календарних днів подає Мінсоцполітиці інформацію з Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування про сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

8. Уповноважені органи:

протягом 10 днів після подання уповноваженим представником сім'ї заяви та документів, зазначених у пункті 5 цього Порядку, призначають грошову допомогу або відмовляють у її призначенні, про що надають відповідне повідомлення уповноваженому представнику сім'ї;

подають щомісяця до 10 та 20 числа заяви про потребу в коштах на виплату грошової допомоги структурним підрозділам з питань соціального захисту населення обласних, Київської міської держадміністрацій.

У заявках зазначається кількість сімей, яким призначено грошову допомогу, та загальна сума такої допомоги.

Структурні підрозділи з питань соціального захисту населення обласних, Київської міської держадміністрацій подають до Мінсоцполітики узагальнену заявку в розрізі адміністративно-територіальних одиниць.

Інформація про призначення грошової допомоги вноситься уповноваженими органами до Єдиної інформаційної бази надходження зазначених у пункті 8 цього Порядку заявок про потребу

в коштах на виплату грошової допомоги та коштів державного бюджету не пізніше трьох робочих днів перераховує відповідні кошти структурним підрозділам з питань соціального захисту

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА

Від 1 жовтня 2014 р. № 509

Київ

Про облік внутрішньо переміщених осіб

№ 34 від 28.01.2015

№ 79 від 04.03.2015

№ 264 від 15.04.2015

№ 428 від 15.06.2015

№ 636 від 26.08.2015

№ 167 від 14.03.2016

№ 352 від 08.06.2016

Кабинет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що додається.

2. Міністерству соціальної політики вжити заходів для формування та ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Прем'єр-міністр України
Інд. 26

А.ЯЦЕНЮК

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 1 жовтня 2014 р. № 509

ПОРЯДОК

оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи

1. Цей Порядок регулює механізм видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (далі - довідка).

Довідка є документом, який підтверджує факт внутрішнього переміщення і взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

2. Для отримання довідки повнолітня або малолітня внутрішньо переміщена особа звертається особисто, а малолітня дитина, недієздатна особа або особа, дієздатність якої обмежена, - через законного представника із заявою про взяття на облік, форму якої затверджує Мінсоцполітики, до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад (далі - уповноважені органи).

Заяву про взяття на облік малолітньої дитини, яка є дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, для отримання довідки подає від її імені:

у разі влаштування до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту дітей на повне державне забезпечення - керівник відповідного закладу;

у разі влаштування в сім'ю громадян під опіку, піклування, прийомну сім'ю, дитячий будинок

населення обласних, Київської міської держадміністрацій.

Структурні підрозділи з питань соціального захисту населення обласних, Київської міської держадміністрацій протягом двох днів перераховують кошти на рахунки уповноважених органів.

Грошова допомога перераховується уповноваженими органами на рахунки відповідних установ уповноваженого банку. Установи уповноваженого банку протягом трьох робочих днів після надходження коштів на зазначені рахунки перераховують такі кошти на банківські (поточні) рахунки відповідних уповноважених представників сім'ї.

10. Уповноважені органи мають право перевіряти обґрунтованість видачі та достовірність документів, поданих для призначення грошової допомоги, а також здійснювати запити та безоплатно отримувати відомості від підприємств, установ та організацій усіх форм власності, необхідні для призначення грошової допомоги та контролю за правильністю її надання.

11. Уповноважений представник сім'ї, якому призначено грошову допомогу, зобов'язаний повідомляти уповноваженому органу про зміну обставин, які впливають на призначення грошової допомоги, протягом трьох днів з дня настання таких обставин.

Суми грошової допомоги, виплачені надміру внаслідок подання документів з недостовірними відомостями, повертаються уповноваженим представником сім'ї на вимогу уповноваженого органу.

У разі відмови добровільного повернення надміру перерахованих сум грошової допомоги вони стягуються у судовому порядку.

12. Виплата грошової допомоги припиняється з наступного місяця у разі:

подання уповноваженим представником сім'ї заяви про припинення виплати грошової допомоги;

надання інформації державної служби зайнятості про те, що працездатні члени сім'ї протягом двох місяців не працевлаштувалися за сприянням державної служби зайнятості або перебувають в трудових відносинах з роботодавцями на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції чи населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення, але фактично не працюють;

зняття з обліку внутрішньо переміщеної особи;

виявлення уповноваженим органом факту подання недостовірної інформації або неповідомлення про зміну обставин, які впливають на призначення грошової допомоги.

Виплата грошової допомоги може бути поновлена, якщо протягом місяця з місяця припинення її виплати уповноважений представник сім'ї повідомив уповноваженому органу про зміну обставин, які вплинули на припинення виплати грошової допомоги.

13. У разі зміни уповноваженого представника сім'ї, який було призначено грошову допомогу, така допомога виплачується іншому уповноваженому представнику сім'ї за його особистим зверненням відповідно до пункту 5 цього Порядку.

14. Уповноважені органи формують та зберігають протягом п'яти років особові справи осіб, яким виплачено грошову допомогу.

15. Контроль за цілісним та ефективним витрачанням бюджетних коштів, виділених для виплати грошової допомоги, здійснюється в установленому законодавством порядку.

Як фактичне місце проживання/перебування не можуть зазначатися адреси (місцезнаходження) органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх підрозділів, будь-яких інших приміщень, за якими внутрішньо переміщені особи фактично не проживають.

Заява про взяття на облік підписується заявником або особою, зазначеною в абзацах третьому - шостому пункту 2 цього Порядку, які дають згоду на обробку, використання, зберігання та надання Адміністрації Держприкордонслужби, Мініфну для верифікації персональних даних заявника та особи, від імені якої подається заява, відповідно до Закону України "Про захист персональних даних".

Інформація про персональні дані внутрішньо переміщених осіб може передаватися до агенції ООН та Міжнародного Комітету Червоного Хреста за згодою заявника або його законного представника для надання допомоги.

4. Під час подання заяви про взяття на облік заявник пред'являє документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документ, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, або свідоцтво про народження дитини.

У разі відсутності в документі, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, зазначеними у статті 1 Закону, заявник надає докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, на день виникнення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення (військовий квиток з відомостями щодо проходження військової служби; трудова книжка із записами про трудову діяльність; документ, що підтверджує право власності на рухоме або нерухоме майно; свідоцтво про базову загальну середню освіту; атестат про повну загальну середню освіту; документ про професійно-технічну освіту; документ про вищу освіту (науковий ступінь); довідка з місця навчання; рішення районної, районної у м.м. Києві чи Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської чи районної у місті ради про вшукання дитини до дитячого закладу, у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, встановлення опіки чи піклування; медичні документи; фотографії; відеозаписи тощо).

Законний представник дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, посадові особи, які здійснюють заходи щодо захисту прав такої дитини, у разі необхідності підтвердження чи перевірки персональних даних дитини можуть отримати відповідні відомості на підставі письмового запиту до Мінсоцполітики.

У разі подання заяви про взяття на облік законним представником особи, від імені якої подається заява, додатково подаються:

документ, що посвідчує особу законного представника;

документ, що підтверджує повноваження особи як законного представника, крім випадків, коли законними представниками є батьки (усиновлювачі);

у разі потреби - свідоцтво про народження дитини.

У разі подання заяви про взяття на облік малолітньої дитини особою, зазначеною в абзацах третьому - шостому пункту 2 цього Порядку, додатково подаються:

документ, що посвідчує особу заявника;

документи, що підтверджують родинні стосунки між дитиною та заявником;

документ, що підтверджує повноваження представника органу опіки та піклування або керівника дитячого закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту дітей, в якому дитина перебуває на повному державному забезпеченні, та документ, що підтверджує факт зарахування дитини до такого закладу.

сімейного типу - законний представник (один з опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів).

Заяву про взяття на облік малолітньої дитини, яка прибула без супроводження законного представника, для отримання довідки може подавати від її імені родич (баба, дід, прабаба, прадід, повнолітній брат або сестра, тітка, дядько) або вітчим, мачуха, в яких проживає (перебуває) дитина.

Якщо малолітня дитина прибула без супроводження законного представника або особи, зазначеної в абзаці п'ятому цього пункту, заяву подає від її імені представник органу опіки та піклування за місцем перебування такої дитини.

Особи, які відбувають (відбувають) покарання у місцях позбавлення волі та мали (мають) зареєстроване місце проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" (далі - Закон), на дату їх виникнення, після звільнення мають право на отримання довідки, якщо не бажають повертатися до попереднього місця проживання.

На отримання довідки мають право військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу), які проходили військову службу та мали зареєстроване місце проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 Закону, на дату їх виникнення. "

У разі коли внутрішньо переміщена особа розміщується регіональним штабом з питань, пов'язаних із соціальним забезпеченням громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції (далі - регіональний штаб), заява подається посадові особи уповноваженого органу, залучений в установленому порядку до участі в роботі регіонального штабу.

Прийняття заяв та видача довідок про взяття на облік можуть здійснюватися в місцях проживання внутрішньо переміщених осіб працівниками житлово-експлуатаційних організацій або уповноваженими особами, визначеними виконавчими органами сільських і селищних рад, за погодженням з уповноваженим органом. За результатами проведеної роботи працівники житлово-експлуатаційних організацій та уповноважені особи подають щотижня уповноваженому органу звіт.

3. Заява про взяття на облік повинна містити таку інформацію про заявника:

прізвище, ім'я та по батькові;

громадянство;

дата та місце народження;

стать;

відомості про малолітніх, неповнолітніх внутрішньо переміщених осіб, які прибули разом з ним (у разі необхідності);

відомості про законних представників, які супроводжують малолітню дитину, недієздатних осіб або осіб, дієздатність яких обмежена, та осіб, зазначених в абзаці п'ятому пункту 2 цього Порядку;

відомості про зареєстроване та фактичне місце проживання;

адреса, за якою з особою може здійснюватися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції, та контактний номер телефону;

обставини, що спричинили внутрішнє переміщення;

відомості про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби;

відомості про наявність інвалідності та потребу в технічних та інших засобах реабілітації;

відомості про місце навчання/виховання дитини (найменування закладу);

відомості про працевлаштування, освіту, спеціалізацію за професійною освітою, посаду, професію.

5. З метою обліку внутрішньо переміщених осіб уповноважений орган веде Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, держателем якої є Мінсоцполітики, до якої вносяться така інформація:

прізвище, ім'я, по батькові, громадянство;

дата, місце народження;

стать;

документ, що посвідчує особу;

номер довідки, дата її видачі та назва органу, що її видав;

відомості про останнє зареєстроване місце проживання внутрішньо переміщеної особи на території, де виникли обставини, зазначені у статті 1 Закону, та її фактичне місце проживання/перебування;

адреса, за якою із внутрішньо переміщеною особою може вестися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції, та номер телефону;

відомості про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби внутрішньо переміщених осіб, стан їх забезпечення;

відомості про виплачені особі грошові кошти;

відомості про місце навчання/виховання дитини (найменування закладу);

відомості про працевлаштування, освіту, спеціалізацію за професійною освітою, посаду, професію;

відомості про наявність інвалідності та потребу в технічних та інших засобах реабілітації;

інші відомості.

Для ідентифікації в зазначеній базі даних може міститися фотографічне зображення внутрішньо переміщеної особи.

6. У день подання заяви про взяття на облік, крім випадків, передбачених абзацом другим пункту 4 цього Порядку, безоплатно видається довідка за формою згідно з додатком, яка роздруковується на аркуші формату А4, підписується посадовою особою уповноваженого органу та скріплюється печаткою такого органу.

У випадках, передбачених абзацом другим пункту 4 цього Порядку, уповноважений орган зобов'язаний розглянути заяву протягом 15 робочих днів та прийняти рішення про видачу довідки або відмову в її видачі.

Довідку отримує кожна дитина, в тому числі та, що прибула без супроводження батьків, законного представника, а також дитина, яка народилася у внутрішньо переміщеної особи.

Довідка діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 Закону та абзацом шостим цього пункту.

Довідка, видана до 20 червня 2016 р., яка не скасована і строк дії якої не закінчився, є дійсною та діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 Закону.

Довідка, видана до 20 червня 2016 р., у якій адресою фактичного місця проживання вказано адресу місцезнаходження органу державної влади, органу місцевого самоврядування, юридичної особи публічного права, її підрозділу, будь-якого іншого приміщення, за якою внутрішньо переміщена особа фактично не проживає, підлягає перереєстрації до 20 липня 2016 року. Для цього внутрішньо переміщена особа особисто або через законного представника (у випадках, передбачених абзацами першим - шостим пункту 2 цього Порядку) звертається за видачею довідки до уповноваженого органу, а раніше видана їй довідка вилучається, про що вносяться відповідні записи до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Довідка, зазначена в абзаці шостому цього пункту, не перереєстрована у встановлений строк, не є дійсною, про що вноситься відповідний запис до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

У разі наявності у внутрішньо переміщеної особи обгрунтованих причин, що унеможливають перереєстрацію довідки у встановлений строк, така особа подає до уповноваженого органу за

фактичним місцем проживання відповідну письмову заяву та підтвердні документи. У такому разі строк перереєстрації довідки, зазначеної в абзаці шостому цього пункту, може бути збільшено до 60 днів за рішенням уповноваженого органу.

Уповноважені органи ведуть журнал обліку виданих довідок.

7. Під час видачі довідки посадова особа уповноваженому органу інформує внутрішньо переміщену особу, яка береться на облік, про:

можливість розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема з відновленням соціальних виплат;

необхідність відкриття поточного рахунка в уповноваженому банку для отримання відповідної грошової допомоги;

місцезнаходження місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та найближчих установ уповноваженого банку;

обов'язок повідомити про зміну місця проживання уповноваженому органу за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання;

обов'язок повідомити уповноваженому органу за місцем отримання довідки про добровільне повернення до покинутого постійного місця проживання не пізніше як за три дні до від'їзду.

Про факт видачі довідки дитині-сироті, дитині, позбавленій батьківського піклування, малолітній дитині, яка прибула без супроводження законного представника, уповноважений орган невідкладно інформує службу у справах дітей за місцем перебування такої дитини.

7-1. У разі наявності підстав, передбачених статтею 12 Закону, МВС, Національна поліція, ДМС, СБУ, Адміністрація Держприкордонслужби, Мінфін подають уповноваженому органу відповідну інформацію для прийняття рішення щодо зняття з обліку внутрішньо переміщених осіб.

Рішення про скасування дії довідки відповідно до статті 12 Закону приймається керівником уповноваженого органу за місцем проживання особи та надається їй протягом трьох днів з дати прийняття такого рішення або надсилається на адресу місця проживання, зазначену в довідці.

Уповноважений орган на підставі прийнятого рішення невідкладно вносить до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб запис про скасування дії довідки.

8. Заявнику може бути відмовлено у видачі довідки у разі, коли:

1) відсутні обставини, що спричинили внутрішнє переміщення, зазначені у статті 1 Закону;

2) у державних органів наявні відомості про подання завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки;

3) заявник втратив документи, що посвідчують особу (до їх відновлення);

4) у документі заявника, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, немає відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, та відсутні докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, визначені абзацом другим пункту 4 цього Порядку;

5) докази, надані заявником для підтвердження факту проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, зазначеними у статті 1 Закону, не підтверджують такого факту.

Рішеннями уповноваженого органу, видається заявнику в день подання заяви про взяття на облік, а у випадку, передбаченому абзацом другим пункту 4 цього Порядку, - не пізніше ніж через 15 робочих днів після її подання.

9. У разі зміни місця проживання заявник звертається за виданням довідки до уповноваженого органу за місцем фактичного проживання, а раніше видана йому довідка вилучається, про що вноситься відповідні зміни до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Від _____ 20____ р. № _____
 про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи

Видана _____
 (прізвище, ім'я, по батькові)

Дата і місце народження _____

Стать _____
 (серія, номер, дата видачі паспорта громадянина України, ким і коли виданий/дані
 про документ, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус,
 або свідоцтво про народження дитини)

Відомості про законного представника, що супроводжує малолітню дитину, неїездатну
 особу або особу, дієздатність якої обмежена _____

Зареєстроване місце проживання _____
 (вулиця, номер будинку, квартири,
 населений пункт, район, область, найменування та адреса дитячого закладу,
 закладу охорони здоров'я, закладу соціального захисту дітей, до якого влаштовано
 дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування)

Фактичне місце проживання/перебування _____
 (вулиця, номер будинку,
 квартири, населений пункт, район, область, найменування та адреса дитячого закладу,
 закладу охорони здоров'я, закладу соціального захисту дітей, до якого влаштовано
 дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування)

До Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб вносяться відомості про смерть внутрішньо переміщених осіб на підставі даних органів державної реєстрації актів цивільного стану Мініюсту.

10. У разі втрати або псування довідки уповноважений орган замість неї безоплатно видає дублікат на підставі заяви особи, якій видавалася довідка.

11. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право на безоплатній основі одержувати інформацію з Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

Інформація про осіб, які переміщуються, надається з дотриманням вимог законодавства про інформацію та законодавства про захист персональних даних.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 24 вересня 2008 р. № 866

Київ

Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини
{із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ

№ 20 від 06.01.2010

№ 1017 від 03.11.2010

№ 423 від 20.04.2011

№ 913 від 31.08.2011

№ 1024 від 05.10.2011

№ 377 від 17.05.2012

№ 415 від 23.05.2012

№ 868 від 19.09.2012

№ 224 від 03.04.2013

№ 624 від 22.10.2014

№ 551 від 05.08.2015}

Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити такі, що додаються:

Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини;

Типове положення про комісію з питань захисту прав дитини.

2. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 1228 «Питання організації виконання законодавства щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування» (Офіційний вісник України, 2007 р., № 79, ст. 2946).

3. Районним, районним у м. Києві та Севастополі державним адміністраціям утворити у двомісячний строк комісії з питань захисту прав дитини та затвердити положення про них.

Рекомендувати виконавчим органам міських, районних у містах рад утворити комісії з питань захисту прав дитини.

4. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади привести у двомісячний строк власні нормативно-правові акти у відповідність з цією постановою.

Прем'єр-міністр України

Інд. 28

Ю. ТИМОШЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 24 вересня 2008 р. № 866

Довідка пред'являється разом з паспортом громадянина України або іншим документом, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, або свідоцтвом про народження дитини.

Посадова особа структурного підрозділу з питань соціального захисту населення

_____ (підпис)

МП _____ 20__ р.

(місце для службової інформації)

(лінія відрізу)

ВІДРИВНИЙ ТАЛОН до довідки від _____ 20__ р. № _____, виданої _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

(серія, номер, дата видачі паспорта громадянина України, ким і коли виданий/дані про документ, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, або свідоцтво про народження дитини)

_____ (дата)

_____ (підпис особи, якій видано довідку;
законного представника; керівника дитячого закладу, закладу охорони здоров'я, закладу соціального захисту дітей, до якого влаштовано дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування; родича малолітньої дитини, вітчима, мачухи, в яких проживає (перебуває) дитина; представника органу опіки та піклування)

_____ (місце для службової інформації)

ПОРЯДОК провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини

Особливості провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, переміщено з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції

75. У разі виявлення дитини, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції, яка залишилася без батьківського піклування, служба у справах дітей або виконавчий орган сіпської, селищної ради здійснюють заходи, передбачені пунктами 4-6 цього Порядку.

(4. Особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без батьківського піклування, зобов'язані негайно повідомити про це службу у справах дітей за місцем виявлення дитини. Служба у справах дітей або виконавчий орган сіпської, селищної ради, до яких надійшло повідомлення про дитину, яка залишилася без батьківського піклування, повинні з'ясувати місце знаходження дитини, її вік, відомості про батьків або осіб, які їх замінюють, обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування, прізвище, ім'я, по батькові та адресу особи, від якої надійшло повідомлення, та отримати іншу інформацію, що має істотне значення.

Служба у справах дітей у разі потреби подає відповідному центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відомості про дитину, її батьків або осіб, які їх замінюють, та інформацію про обставини, за яких дитина залишилася без батьківського піклування, для надання необхідних соціальних послуг.

5. Сіпський, селищний голова або інша уповноважена особа виконавчого органу сіпської, селищної ради протягом доби після надходження інформації про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, передає її службі у справах дітей.

6. Усі повідомлення про дітей, записані без батьківського піклування, служба у справах дітей реєструє в журналі обліку повідомлень про дітей, які залишились без батьківського піклування, що ведеться за формою згідно з додатком 1.

Служба у справах дітей, а у разі, коли дитина виявлена на території села, селища, - виконавчий орган сіпської, селищної ради разом з працівниками органів внутрішніх справ та охорони здоров'я протягом доби після надходження повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, проводять обстеження умов її перебування, стану здоров'я та з'ясовують обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування.

За результатами обстеження умов перебування дитини складається акт, в якому зазначається дата, місце проведення обстеження, відомості про дитину, її батьків, інших осіб, з якими вона проживає, умови утримання дитини та стан її здоров'я, за яких обставин та з яких причин дитина залишилась без батьківського піклування, а також заходи, що були вжиті для захисту прав дитини.

Обстеження умов перебування не проводиться у разі, коли дитина перебуває у закладі охорони здоров'я, притулку для дітей служби у справах дітей, центрі соціально-психологічної реабілітації дітей.

Тимчасове влаштування дітей, які залишились без батьківського піклування, проводиться відповідно до пункту 31 цього Порядку)

76. Служба у справах дітей за місцем виявлення дитини, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції, протягом семи робочих днів після її виявлення вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків або осіб, які їх замінюють, інших родичів, місця їх проживання (перебування).

У разі неможливості повернення дитини на виховання в сім'ю служба у справах дітей забезпечує підготовку документів для надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, відповідно до пунктів 13-25 цього Порядку.

У разі відсутності у дитини документів, що посвідчують її особу, служба у справах дітей звертається до територіального підрозділу ДМС для видачі тимчасового посвідчення, що підтверджує особу громадянина України.

При цьому служба у справах дітей за місцем виявлення дитини звертається до структурного

підрозділу з питань соціального захисту населення районної, районної у м. Києві держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті ради із заявою про взяття дитини на облік як особи, що переміщується з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції.

Підстава для надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, визначена у підпункті 11 пункту 24 цього Порядку, розповсюджується на дітей, переміщених з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції. Акт, що підтверджує зазначену підставу, підписується представниками служби у справах дітей, територіального підрозділу ДМС та органу внутрішніх справ за місцем виявлення дитини.

Під час набуття дитиною статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, з підстави, визначеної у підпункті 11 пункту 24 цього Порядку, служба у справах дітей разом з органами внутрішніх справ, охорони здоров'я вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків, інших родичів, місця їх проживання (перебування) не менш як протягом року після виявлення дитини для організації роботи з повернення дитини на виховання в сім'ю або підтвердження статусу дитини відповідно до підстав, передбачених у пункті 24 цього Порядку.

(24. Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям:

.....

11) батьки яких не виконують свої обов'язки з виховання та утримання дитини з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку із перебуванням батьків на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції; що підтверджується актом, складеним службою у справах дітей за формою згідно з додатком 11).

77. Служба у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, переміщеної з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції, вносить відомості про таку дитину до книги обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій, з окремою позначкою.

АКТ
про виявлення дитини, переміщеної із тимчасово окупованої території
або району проведення антитерористичної операції, яка залишилася без батьківського
піклування

_____ 20__ р. _____ (Місто, район)

Я, _____ (прізвище, ім'я, по батькові представника служби у справах дітей, посада)

у присутності особи, яка виявила дитину або повідомила про неї _____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (адреса місця проживання (перебування), місце роботи, інші відомості)

разом із:
співробітником територіального підрозділу ДМС _____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ представника територіального підрозділу ДМС, посада)

співробітником органів внутрішніх справ _____ (прізвище, ім'я, по батькові,
звання співробітника органів внутрішніх справ, посада)

склали акт про те, що _____ 20__ р. виявлена дитина, яка залишилася без
батьківського піклування:
прізвище, ім'я, по батькові, вік та стать дитини _____

_____ (на підставі свідчення про народження дитини, іншого документа, який посвідчує особу
дитини, із слів дитини, інших осіб із зазначенням персональних даних (необхідне підкреслити)

перелік документів, які є у дитини (у разі наявності) _____

місце, час та обставини, за яких дитину виявлено _____

_____ місце проживання (перебування) дитини на тимчасово окупованій території або в районі проведення
антитерористичної операції _____

_____ обставини, що спричинили переміщення з тимчасово окупованої території або району проведення
антитерористичної операції _____

відомості про батьків дитини та причини невиконання ними обов'язків з виховання та утримання
дитини:
мати _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце проживання (перебування),
причини невиконання нею обов'язків з виховання та утримання дитини)

батько _____ (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце проживання (перебування),
причини невиконання ним обов'язків з виховання та утримання дитини)

Додаткова інформація, яка стала відома від дитини або інших осіб _____

Адреса фактичного місця проживання дитини, строк проживання
_____ (прізвище, ім'я, по батькові особи, з якою проживає дитина,

адреса, номер контактного телефону, в разі, коли це заклад, — його найменування)

_____ (прізвище та ініціали представника служби у справах дітей) _____ (посада) _____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали представника територіального підрозділу ДМС) _____ (посада) _____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали, звання співробітника органу внутрішніх справ) _____ (посада) _____ (підпис)

М.П. (печатка служби у справах дітей)

вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити; охорона дитинства - система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав;

дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням у під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в зоні проведення антитерористичної операції, та безпритульні діти;

дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, - дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні;

дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, - дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, насильством та жорстоким поводженням у сім'ї, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини; дитина, розлучена із сім'єю, - дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини;

безпритульні діти - діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання;

дитина-інвалід - дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту;

дитина-біженець - дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань;

дитина, яка потребує додаткового захисту, - дитина, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, або тимчасового захисту», але потребує захисту, оскільки вона була змушена перебувати в Україні походження, через побоювання виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання виroku про смертну кару чи тортури, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

діти, які потребують тимчасового захисту, - діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської

ЗАКОН УКРАЇНИ Про охорону дитинства

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст. 142)

{із змінами, внесеними згідно із Законами

- № 3109-III від 07.03.2002, ВВР, 2002, № 32, ст. 232
 № 177-IV від 26.09.2002, ВВР, 2002, № 46, ст. 347
 № 380-IV від 26.12.2002, ВВР, 2003, № 10-11, ст. 86
 № 1344-IV від 27.11.2003, ВВР, 2004, № 17-18, ст. 250
 № 1410-IV від 03.02.2004, ВВР, 2004, № 19, ст. 251
 № 2304-IV від 11.01.2005, ВВР, 2005, № 6, ст. 144
 № 2353-IV від 18.01.2005, ВВР, 2005, № 10, ст. 191
 № 2414-IV від 03.02.2005, ВВР, 2005, № 11, ст. 202
 № 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005, № 17, № 18-19, ст. 267
 № 257-VI від 10.04.2008, ВВР, 2008, № 24, ст. 230
 № 1343-VI від 19.05.2009, ВВР, 2009, № 39, ст. 550
 № 1397-VI від 21.05.2009, ВВР, 2009, № 41, ст. 596
 № 2394-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010, № 39, ст. 513
 № 2435-VI від 06.07.2010, ВВР, 2010, № 46, ст. 539
 № 3234-VI від 19.04.2011, ВВР, 2011, № 42, ст. 433
 № 3525-VI від 16.06.2011, ВВР, 2012, № 4, ст. 20
 № 4723-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 14, ст. 95
 № 5290-VI від 18.09.2012, ВВР, 2013, № 41, ст. 549
 № 5462-VI від 16.10.2012, ВВР, 2014, № 6-7, ст. 80
 № 5477-VI від 06.11.2012, ВВР, 2013, № 50, ст. 693
 № 243-VII від 16.05.2013, ВВР, 2014, № 11, ст. 140
 № 76-VIII від 28.12.2013, ВВР, 2015, № 6, ст. 40
 № 425-VIII від 14.05.2015, ВВР, 2015, № 30, ст. 271
 № 901-VIII від 23.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст. 44
 № 911-VIII від 24.12.2015, ВВР, 2016, № 5, ст. 50
 № 936-VIII від 26.01.2016, ВВР, 2016, № 10, ст. 99}

Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:
 дитина - особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше;
 дитинство - період розвитку людини до досягнення повноліття;
 забезпечення найкращих інтересів дитини - дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо

сфері забезпечує Кабінет Міністрів України. Щорічно Кабінет Міністрів України звітує Верховній Раді України про стан демографічної ситуації в Україні, становище дітей та тенденції його змін у ході впровадження соціально-економічних перетворень.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції, визначеної законом, забезпечують:

проведення державної політики у сфері охорони дитинства, розроблення і здійснення галузевих та регіональних програм поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, вирішення інших питань у цій сфері;

розвиток мережі навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, соціального захисту, а також позашкільних навчальних закладів, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей, зміцнення їх матеріально-технічної бази;

вирішення питань щодо забезпечення прав дітей, встановлення опіки і піклування, створення інших передбачених законодавством умов для виховання дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів дітей;

організацію безкоштовного харчування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальних і інклюзивних класах, та учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»;

можуть забезпечувати пільговий проїзд учнів, вихованців, студентів до місця навчання і додому у порядку та розмірах, визначених органами місцевого самоврядування, та передбачати на це відповідні видатки з місцевих бюджетів;

вирішення питань про надання пільг та державної допомоги дітям та сім'ям з дітьми відповідно до законодавства;

контроль за дотриманням в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, інших розважальних закладах та громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей; вжиття інших заходів щодо охорони дитинства, віднесених до їх компетенції законодавством України.

Інші органи виконавчої влади в межах своїх повноважень:

подають Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вдосконалення положень законодавства, які стосуються забезпечення захисту прав дітей;

подають висновки до проєктів законодавчих актів із зазначених питань;

надають засобом масової інформації, громадськості та особам чи органам, які займаються вирішенням питань захисту дітей, загальну інформацію про забезпечення захисту прав дітей. У порядку, встановленому законодавством, трудові колективи, благодійні та інші громадські організації, фізичні особи можуть брати участь у забезпеченні реалізації заходів з охорони дитинства, поліпшення становища дітей, створення розвиненої системи сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, розвитку послуг з підтримки батьків або осіб, які їх замінюють, заходів, спрямованих на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, всебічного гармонійного культурного і фізичного розвитку дитини.

Держава сприяє трудовим колективам, громадським та благодійним організаціям, іншим об'єднанням громадян та фізичним особам у їх діяльності, спрямованій на поліпшення становища дітей, охорону їх прав та інтересів, зокочує розвиток усіх форм благодійності, патронату і спонсорства щодо дітей шляхом надання податкових, інвестиційних, митних, кредитних та тарифних пільг у порядку, встановленому законами України.

Розділ II

ПРАВА ТА СВОБОДИ ДИТИНИ

Стаття 6. Право на життя та охорону здоров'я

Кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя.

війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження; неповна сім'я - сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей); багатодітна сім'я - сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує.

До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, - до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;

прийомна сім'я - сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання;

дитячий будинок сімейного типу - окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

контакт з дитиною - реалізація матрію, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не проживає, права на спілкування з дитиною, побачення зазначених осіб з дитиною, а також надання їм інформації про дитину або дитини про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини.

Стаття 2. Законодавство про охорону дитинства та його завдання

Законодавство про охорону дитинства ґрунтується на Конституції України, Конвенції ООН про права дитини, міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і складається з цього Закону, а також інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні.

Стаття 3. Основні принципи охорони дитинства

Всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Стаття 4. Система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає:

визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері;

забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, підності, взаємоповаги, свободи та рівності;

проведення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства;

встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди.

Стаття 5. Організація охорони дитинства

Основні засади охорони дитинства та державну політику у цій сфері визначає Верховна Рада України шляхом затвердження відповідних загальнодержавних програм.

Проведення державної політики щодо охорони дитинства, розробку і здійснення цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у цій

З цією метою держава вживає заходів щодо: зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності; забезпечення надання необхідної медичної допомоги всім дітям; боротьби з хворобами і недобідами, у тому числі шляхом надання дітям доступу до достатньої кількості якісних харчових продуктів та чистої питної води; створення безпечних і здорових умов праці; надання матерям належних послуг з охорони здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди; забезпечення всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, інформацією щодо охорони здоров'я і здорового харчування дітей, передав грудного годування, гігієни, санітарних умов проживання дітей та запобігання нещасним випадкам; розвитку просвітницької роботи, послуг у галузі планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я;

пільвого забезпечення дітей ліками та харчуванням у порядку, встановленому законодавством. Стаття 7. Право на ім'я та громадянство

Кожна дитина з моменту народження має право на ім'я та громадянство. Місце і порядок реєстрації народження дитини визначаються сімейним законодавством, реєстрацію актів цивільного стану, а підстави і порядок набуття та зміни громадянства визначаються Законом України «Про громадянство України», іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 8. Право на достатній життєвий рівень

Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку.

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Стаття 9. Право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації

Кожна дитина має право на вільне висловлення своєї думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу розшукувати, одержувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творчих місцевих, літературних, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Їй забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному становленню дитини.

Діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення.

З метою реалізації цього права держава сприяє:

поширенню засобами масової інформації матеріалів, корисних для розвитку дитини; виданню та розповсюдженню дитячої літератури та підручників шляхом створення пільгових умов для їх видання; міжнародному співробітництву у сфері обміну та поширення інформації та матеріалів, що надходять із різних національних і міжнародних джерел; діяльності засобів масової інформації, спрямованій на задоволення мовних потреб дітей, у тому числі тих, які належать до національних меншин.

Здійснення прав дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя.

Стаття 10. Право на захист від усіх форм насильства

Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.

Держава здійснює захист дитини від:

усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх

замінюють;

втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

залучення до екстремістських релігійних психологічних утрувань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Держава через органи опіки і піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства.

Дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів.

Розголошення чи публікація будь-якої інформації про дитину, що може заподіяти їй шкоду, без згоди законного представника дитини забороняється.

Процедура розгляду скарг дітей на порушення їх прав і свобод, жорстоке поводження,

насильство і знущання над ними в сім'ї та поза її межами встановлюється законодавством.

Розділ III

ДИТИНА І СІМ'Я

Стаття 11. Дитина і сім'я

Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього.

Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків.

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини.

Стаття 12. Права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини

Виховання в сім'ї є першоосною розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і обов'язки виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського народу, етнічними, національними, релігійними групами.

Держава надає батькам або особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків щодо виховання дітей, захищає права сім'ї, сприяє розвитку системи послуг з підтримки сімей з дітьми та мережі дитячих закладів.

Позбавлення батьківських прав або відібрання дитини у батьків без позбавлення їх цих прав є звільняє батьків від обов'язку утримувати дітей.

Порядок і розміри відшкодування витрат на перебування дитини в прийомній сім'ї, сім'ї патронатного вихователя, дитячому будинку сімейного типу, будинку дитини, дитячому будинку, дитячому будинку-інтернаті, школі-інтернаті чи іншому закладі для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлюються законодавством.

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків відповідно до закону.

У разі відмови від надання дитині необхідної медичної допомоги, якщо це загрожує її здоров'ю,

батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність згідно з законом. Медичні працівники у разі критичного стану здоров'я дитини, який потребує термінового медичного втручання, зобов'язані попередити батьків або осіб, які їх замінюють, про відповідальність за залишення

- дитини в небезпечі.
Стаття 13. Державна допомога сім'ям з дітьми
- З метою створення належних матеріальних умов для виховання дітей у сім'ях державна надає батькам або особам, які їх замінюють, соціальну допомогу, передбачену Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та іншими законами України.
- Сім'ям з дітьми у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, надаються пільгови довістросьорові кредити на придбання житла, предметів довгострокового користування та житлове будівництво.
- Багатодітним сім'ям надаються такі пільги:
- 1) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю);
  - 2) 50-відсоткова знижка плати за користування комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) та вартості скрапленого балонного газу для побутових потреб у межах норм, визначених законодавством.
- Площа житла, на яку надається знижка при розрахунках плати за опалення, становить 21 кв. метр опалюваної площі на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю;
- 3) 50-відсоткова знижка вартості палива, у тому числі рідкого, в межах норм, визначених законодавством, у разі якщо відповідні будинки не мають центрального опалення;
  - 4) позачергове встановлення квартирних телефонів. Абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50 відсотків від затверджених тарифів.
- Пільги щодо плати за користування житлом (квартирної плати), комунальними послугами та вартості палива, передбачені пунктами 1-3 частини третьої цієї статті, надаються багатодітним сім'ям незалежно від виду житла та форми власності на нього.
- Дітями будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), в яких не менше року проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування, надаються пільги, передбачені частиною третьою, з урахуванням умов, визначених частиною четвертою цієї статті.
- Дітям з багатодітних сімей надаються такі пільги:
- 1) безоплатне одержання ліків за рецептами лікарів;
  - 2) щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних та комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також компенсація витрат на зуболікування;
  - 3) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;
  - 4) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання;
  - 5) безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей».
- Батькам і дітям з багатодітних сімей видаються відповідні посвідчення. Зразок посвідчення, порядок виготовлення і видачі посвідчень встановлюються Кабінетом Міністрів України.
- Установити, що пільги, передбачені пунктами 1, 2, 3 та 4 частини третьої та пунктом 1 частини шостої цієї статті, надаються за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.
- Стаття 14. Розлучення дитини з сім'єю
- Діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили. Під час вчинення дій, пов'язаних з розлученням дитини з одним або обома батьками, а також інших дій, що стосуються дитини, в порядку, встановленому законом, судом заслуховується думка та побажання дитини.
- Стаття 15. Право дитини на контакт з батьками, які проживають окремо
- Дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів.

Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини.

У разі коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків виходячи з інтересів дитини. Рішення органів опіки та піклування з цих питань можуть бути оскаржені до суду у порядку, встановленому законом.

Дитина має право на отримання інформації про відсутніх батьків, якщо це не завдає шкоди її психічному і фізичному здоров'ю.

Стаття 16. Право дитини на контакт з батьками, іншими членами сім'ї та родичами, які проживають у різних державах

Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право на регулярні особисті стосунки і прями контакти з обома батьками. Дитина та її батьки для возз'єднання сім'ї мають право на вільний в'їзд в Україну та виїзд з України у порядку, встановленому законом.

Батьки, інші члени сім'ї та родичи, зокрема ті, які проживають у різних державах, не повинні перешкоджати одне одному реалізувати право дитини на контакт з ними, зобов'язані гарантувати повернення дитини до місця її постійного проживання після реалізації нею права на контакт, не допускати неправомірної зміни її місця проживання.

Стаття 16-1. Заходи і гарантії забезпечення виконання рішення суду про реалізацію права дитини на контакт

Заходи і гарантії забезпечення виконання рішення суду про реалізацію права дитини на контакт встановлюються судом у кожному конкретному випадку.

Такими заходами і гарантіями є:

зобов'язання особи, яка контактує з дитиною, оплачувати витрати, пов'язані з переїздом та проживанням дитини, а також, у разі потреби, - будь-якої іншої особи, яка супроводжує дитину;

повідомляти особі, з якою проживає дитина, про місце перебування дитини під час реалізації нею права на контакт, з'являтися особисто разом з дитиною до органу опіки та піклування з періодичністю, визначеною судом;

заборона зміни місця перебування дитини під час реалізації нею права на контакт;

реалізація права на контакт з дитиною на території іноземної держави за умови подання органу опіки та піклування за місцем проживання дитини документа, що підтверджує визнання рішення суду України про контакт з дитиною на території іншої держави;

інші заходи, передбачені законом.

Стаття 17. Право дитини на майно

Кожна дитина, в тому числі й усиновлена, має право на одержання в установленому законом порядку в спадщині майна і грошових коштів батьків чи одного з них у разі їх смерті або визнання їх за рішенням суду померлими незалежно від місця проживання. Дитина, батьки якої позбавлені батьківських прав, не втрачає права на успадкування їх майна.

У разі визнання батьків або одного з них рішенням суду безвісно відсутніми дитина має право на утримання за рахунок їх коштів і майна.

Батьки або особи, які їх замінюють, не мають права без дозволу органів опіки і піклування, наданого відповідно до закону, укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати поділ, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання.

Суд у разі позбавлення батьків батьківських прав або відібрання дитини без позбавлення батьківських прав одночасно накладає заборону на відчуження майна та житла дітей, про що повідомляє нотаріуса за місцем знаходження майна та житла.

Інші майнові права дитини та порядок їх захисту встановлюються законами України.

Стаття 18. Право дитини на житло

Держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку.

Діти - члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем.

Органи опіки та піклування зобов'язані здійснювати контроль за додержанням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та кулівлі нового житла.

Розділ IV ДИТИНА І СУСПІЛЬСТВО

Стаття 19. Право на освіту

Кожна дитина має право на освіту.

Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; надання державних стипендій та пільг учням і студентам цих закладів у порядку, встановленому законодавством України. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Держава забезпечує право на вибір навчального закладу і навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування організують облік дітей дошкільного та шкільного віку для виконання вимог щодо навчання дітей у загальноосвітніх навчальних закладах.

Учні державних та комунальних професійно-технічних навчальних закладів із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і дітей, які потребують особливих умов виховання, перебувають на повному утриманні держави. Порядок забезпечення учнів державних та комунальних професійно-технічних навчальних закладів стипендією, організації харчування учнів із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, дітей-інвалідів/інвалідів I-III групи та дітей із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», визначається Кабінетом Міністрів України.

Органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства можуть забезпечувати харчуванням учнів інших категорій та передбачати на це відповідні видатки з місцевих бюджетів. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (за винятком тих, які мають вади фізичного та розумового розвитку і не можуть навчатися в загальних навчальних закладах), навчаються в загальноосвітніх школах.

Для дітей-інвалідів та інвалідів з дитинства, які потребують опіки і стороннього догляду,

центральної орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, за згодою батьків дітей або осіб, які замінюють, забезпечує навчання в загальноосвітніх та спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах за відповідними навчальними програмами, у тому числі і в домашніх умовах.

Діти-інваліди та інваліди з дитинства, які перебувають у реабілітаційних закладах, закладах та установах, що належать до сфери управління центральної орган виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, охорони здоров'я, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, охорони здоров'я, місцевих державних адміністрацій, мають право на здобуття освіти за індивідуальними навчальними програмами, які узгоджуються з індивідуальними програмами реабілітації дітей-інвалідів та інвалідів з дитинства.

Студенти вищих навчальних закладів із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають на повному утриманні держави. Студентам, які є дітьми-інвалідами та інвалідами I-III групи, студентам із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», включаючи студентів з багатодітних сімей, призначається соціальна стипендія та може надаватися додаткова соціальна і матеріальна допомога.

Норми навантаження у навчальних програмах та планах навчальних закладів повинні визначатися з урахуванням віку та стану здоров'я дітей. Контроль за дотриманням цих норм у порядку, встановленому законодавством, здійснюють центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах освіти і науки, охорони здоров'я. У порядку, встановленому законодавством, держава забезпечує підтримку та заохочення особливі обдарованих дітей шляхом направлення їх на навчання до провідних вітчизняних та іноземних навчальних закладів і встановлення спеціальних стипендій.

Держава забезпечує дітям осіб, визнаних учасниками бойових дій відповідно до пункту 19 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», дітям, один із батьків яких загинув (пропав безвісти) у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва,

одержаних у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів, а також внаслідок захворювання, одержаного в період участі в антитерористичній операції, дітям, один із батьків яких загинув під час масових акцій громадянського протесту або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час масових акцій громадянського протесту, дітям, зареєстрованим як внутрішньо переміщені особи, у тому числі дітям, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, - до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах.

Державна цільова підтримка для здобуття професійно-технічної та вищої освіти надається у вигляді:

повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти; соціальної стипендії;

безоплатного забезпечення підручниками;

безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних навчальних закладах;

безоплатного проживання в гуртожитку;

інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Порядок та умови надання державної цільової підтримки для здобуття професійно-технічної та вищої освіти зазначеним категоріям громадян визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 20. Залучення соціальної та національної та світової культури

З метою сприяння соціальному, духовному, моральному благополуччю, всебічному здоровому розвитку дітей держава забезпечує їй безкоштовний доступ до національних духовних та історичних цінностей, досягнень світової культури шляхом надання можливості користування бібліотечними фондами, виставковими залами, музеями тощо. З цією метою створюється мережа спеціальних дитячих закладів культури, закладів позашкільної освіти, діяльність яких спрямовується на сприяння розвитку індивідуальної та колективної творчості дітей.

Розробка навчальних програм, що застосовуються в навчальних закладах, повинна базуватися на найкращих здобутках людства у сфері культури, засадах моралі та добра, національних духовних традицій.

Держава сприяє випуску і забезпеченню доступності кіно- та відеофільмів, теле- і радіопередач, виданню друкованих засобів масової інформації, розрахованих на дитячу та молодіжну аудиторію, а також поширенню іншої корисної для культурного розвитку дітей інформації.

Забораються пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини.

Стаття 20-1. Особливості перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування

Діти віком до 16 років з двадцять другою до шостої години можуть перебувати у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування лише в присутності праймліні одного з батьків чи іншого законного представника дитини або особи, яка її супроводжує і несе за неї персональну відповідальність.

Власники закладів, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладів громадського харчування та уповноважені ними особи зобов'язані вживати заходів щодо недопущення у такі заклади з двадцять другою до шостої години дитей до 16 років без супроводження осіб, зазначених у частині першій цієї статті.

Власники закладів, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладів громадського харчування та уповноважені ними особи мають право у період з двадцять другою до шостої години вимагати у відвідувачів таких закладів документи, що підтверджують досягнення ними 16-річного віку.

Стаття 21. Дитина і праця

Порядок застосування праці дітей визначається законодавством України про працю.

Вік, з якого допускається прийняття дитини на роботу, становить 16 років. Діти, які досягли 15-річного віку, можуть прийматися на роботу, що не завдає шкоди їх здоров'ю і навчання, за згодою одного з батьків або особи, яка замінює батьків.

Для дітей, молодших 16 років, тривалість робочого часу обмежується відповідно до потреб

їх розвитку та професійної підготовки. Час, витрачений дитиною за згодою власника або уповноваженого ним органу на професійну підготовку в межах встановленого законодавством робочого часу, зараховується як робочий час.

Забороняється залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, участі у важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час.

До найгірших форм дитячої праці належать:

усі форми рабства або практики, подібна до рабства, зокрема, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;

використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Діти приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду за наявності письмового медичного висновку про відсутність протипоказань для участі у трудовій діяльності та в подальшому до досягнення 21 року щорічно підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам.

Учась у трудовій діяльності дітей-інвалідів та дітей з вадами фізичного та розумового розвитку забезпечується шляхом створення відповідної мережі робочих місць.

З метою захисту своїх трудових прав діти, які працюють, можуть створювати професійні спілки або вступати до існуючих професійних спілок у порядку, встановленому законодавством України.

Державний контроль і нагляд за додержанням трудових прав дитини забезпечується в порядку, встановленому законодавством України.

Стаття 22. Право на зайняття підприємницькою діяльністю

Діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом.

Стаття 23. Право на об'єднання в дитячі та молодіжні організації

Діти мають право на об'єднання в самостійні дитячі та молодіжні громадські організації за умови, що їх діяльність не суперечить Конституції України та законам України, не порушує громадський порядок і безпеку держави, права і свободи інших осіб, не шкодить моралі та здоров'ю дітей та інших громадян.

Дитячі громадські організації можуть створювати свої об'єднання, встановлювати контакти з дитячими громадськими організаціями інших країн, вступати до міжнародних дитячих об'єднань. Створення дитячих організацій політичного та релігійного спрямування забороняється.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування надають допомогу дитячим організаціям та об'єднанням, сприяють їх роботі.

Розділ V

ДІТИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ОСОБЛИВОГО ЗАХИСТУ ДЕРЖАВИ

Стаття 23-1. Захист прав та інтересів дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах
Усі дії щодо дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, спрямовуються на захист прав та інтересів дитини, усунення причин таких обставин і забезпечення безпечних умов її утримання та виховання, надання їй та її батькам комплексу необхідних послуг та соціальної допомоги.

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в процесі своєї професійної діяльності здійснюють заходи з виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надають їм комплекс послуг у межах повноважень, визначених законодавством, інформують інших суб'єктів, органи опіки та піклування в разі необхідності здійснення комплексних заходів щодо захисту прав та інтересів дитини та надання підтримки батькам чи притягнення їх до відповідальності.

У разі якщо у зв'язку із складними життєвими обставинами дитина тимчасово не проживає чи не може проживати із своїми батьками, іншими законними представниками, її утримання та виховання можуть здійснювати родичі, сім'я патронатного вихователя, центри соціально-

психологічної реабілітації дітей, притулки для дітей служб у справах дітей, інші установи для дітей (незалежно від форми власності та підпорядкування), в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб.

Уповноважені органи, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, зобов'язані в максимально короткий термін запропонувати сім'ї дитини комплекс послуг, спрямованих на мінімізацію чи повне подолання складних життєвих обставин, та сприяти поверненню дитини до батьків, інших законних представників.

У разі якщо повернення дитини до батьків, інших законних представників є неможливим чи суперечить її інтересам, органи опіки та піклування здійснюють заходи щодо надання дитині статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, захисту її житлових та майнових прав, влаштування в одну із форм виховання, яка найбільше відповідає найкращим інтересам дитини.

Порядок діяльності органів опіки та піклування з питань захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 24. Утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та безпритульних дітей

Утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечує держава.

Безпритульні діти в порядку, встановленому законом, тимчасово розміщуються в притулках для дітей служб у справах дітей, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, сім'ях патронатних вихователів, у яких створюються належні житлово-побутові умови та умови, спрямовані на забезпечення їх соціальної адаптації та підготовку до повернення у рідні сім'ї або влаштування в сімейні форми виховання, надається правова, психологічна, медична та інша допомога таким дітям.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, повинні бути передані на усиновлення або влаштовані на виховання в сім'ї громадян (під опіку чи піклування, в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу), у будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, дитячі будинки-інтернати на повне державне утримання. Таким дітям створюються необхідні умови для всебічного і гармонійного розвитку, підготовки до самостійного життя та праці.

Посадовці особи органів державної влади та органи місцевого самоврядування, поліцейські, працівники відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, житлово-експлуатаційних організацій, навчальних закладів, громадяни та інші особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без опіки (піклування) батьків, зобов'язані негайно повідомити про це органи опіки та піклування за місцем знаходження дитини.

Усиновлення допускається за місцем знаходження дитини.

Усиновлення (удочеріння) є оформлена спеціальним актом (рішенням суду) передача на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки.

Усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України.

Усиновлення дитини, яка є громадянином України, не може здійснюватися іноземцем, який не перебуває в шлюбі, за винятком, коли іноземець є родичем дитини.

Переважне право серед інших іноземців на усиновлення дитини, яка є громадянином України, мають громадяни держав, які уклали міжнародні договори з Україною про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Порядок передачі дітей на усиновлення, а також здійснення контролю за умовами їх проживання і виховання в сім'ях усиновителів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передавання їх під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян України, іноземців або осіб без громадянства забороняється.

Порядок створення, реорганізації та ліквідації навчально-виховних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, передачі дітей на виховання та спільне проживання в прийомні сім'ї або дитячі будинки сімейного типу, а також положення про них затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Працівники закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які здійснюють виховні функції, в разі вчинення аморального проступку, не сумісного з продовженням зазначеної роботи, притягаються до дисциплінарної відповідальності у порядку, встановленому законом.

Контроль за умовами виховання і проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

формування жилих районів, розробка проектних рішень, будівництво та реконструкція будинків, споруд та їх комплексів, об'єктів та засобів громадського транспорту повинні здійснюватися з дотриманням вимог Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Діти-інваліди мають право на безоплатне матеріальне, соціально-побутове і медичне забезпечення, а також забезпечення медикаментами, технічними й іншими засобами індивідуальної корекції відповідно до законодавства.

Діти-інваліди, які мають порушення опорно-рухового апарату, за наявності відповідного висновку медико-соціальної експертизи, що підтверджує їх право на забезпечення автомобілем (у разі необхідності з ручним керуванням), і яким виповнилося 5 років, забезпечуються автотранспортними засобами на пільгових умовах. Право на управління таким автотранспортним засобом, за наявності відповідного документа на право управління автомобілем, набуває один із повнолітніх членів сім'ї (або найближчих родичів) інваліда.

Діти-інваліди з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у сім'ях піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, державних або комунальних дитячих закладах, після досягнення повноліття забезпечуються житлом у порядку, встановленому статтею 33 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Стаття 27. Заклади для дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку Для дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, які не можуть навчатися в загальних навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати), загальноосвітні санаторні школи (школи-інтернати), будинки-інтернати для дітей-інвалідів, дошкільні та інші заклади, в яких вони утримуються за рахунок держави. При направленні дітей до таких закладів останні мають обиратися з урахуванням принципу їх максимальної територіальної наближеності до місця проживання батьків або осіб, що їх замінюють.

Кошти на фінансування будівництва та утримання закладів для дітей-інвалідів і дітей з вадами розумового або фізичного розвитку в Державному бюджеті України, бюджеті Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів виділяються окремою статтею.

Стаття 28. Права дітей, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, катастроф забезпечує всебічну підтримку. В порядку, встановленому законодавством, їм гарантується першочергове і невідкладне відселення з небезпечної зони, надання кваліфікованої безоплатної медичної допомоги, пенсійного, соціального та іншого забезпечення, компенсацій за втрачене або пошкоджене майно та житло, вживаються заходи щодо сприяння возз'єднанню з членами сім'ї.

Стаття 29. Державна допомога дітям, ураженим ВІЛ-інфекцією, та дітям, хворим на інші невиліковні та тяжкі хвороби

Дітям, ураженим ВІЛ-інфекцією (ВІЛ-інфіковані та хворі на СНІД), гарантується державна допомога в порядку та обсягах, визначених Законом України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення».

Діти, хворі на інші невиліковні та тяжкі хвороби, мають право на державну допомогу в порядку, встановленому законодавством України.

Стаття 30. Заборона участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах

Участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань, пропаганда війни забороняються.

Держава вживає всіх можливих заходів для запобігання вербуванню та використанню дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, виявлення завербованих дітей та звільнення їх від військової служби.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, забезпечує проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо захисту дітей від участі у воєнних діях і збройних конфліктах, заохочує суспільство, громадські об'єднання та неурядові організації, засоби масової інформації до просвітницької роботи серед дітей, їхніх батьків, інших законних представників.

Особи, винні у порушенні вимог частини першої цієї статті, несуть кримінальну відповідальність, встановлену законом.

піклування, в сім'ях опікунів (піклувальників), усиновителів, у дитячих будинках сімейного типу, в прийомних сім'ях покладається на органи опіки і піклування, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді або інші уповноважені органи.

Стаття 25. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави.

Відсутність одного або обох з батьків та батьківського піклування підтверджується відповідними документами, які є підставою для надання цим дітям матеріального забезпечення і пільг, передбачених законодавством України.

У разі передачі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку чи піклування, вшаштування в будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї жила приміщення, в якому вони проживали, зберігається за дітьми протягом усього часу перебування їх в цих закладах, у опікунів чи піклувальників, дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї незалежно від того, чи проживають у жиллому приміщенні, з якого вибули діти, інші члени сім'ї. Жиле приміщення, яке зберігається за дітьми, може бути передано в оренду іншим громадянам на строк до повернення дітей із зазначених закладів, від опікунів чи піклувальників, з прийомної сім'ї чи дитячого будинку сімейного типу. Порядок збереження і передачі в оренду жилого приміщення та іншого майна дитини затверджується Кабінетом Міністрів України.

Держава забезпечує дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам з їх числа, які до передачі під опіку чи піклування, вшаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мали впорядковане житло, що зберігалось за ними, вселення їх у ці приміщення і повернення їм майна, що знаходилося в цих приміщеннях на день передачі дітей під опіку чи піклування, вшаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які до передачі під опіку чи піклування, вшаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не мали впорядкованого житла або вселення яких у приміщення, що зберігалось за ними, неможливе внаслідок його знищення чи пошкодження або з інших поважних причин, що унеможливають проживання там цих дітей, забезпечуються позачергово впорядкованим житлом за місцем їх походження або проживання до вшаштування в сім'ї громадян, відповідні заклади в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Держава гарантує матеріальну допомогу на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, у дитячих будинках сімейного типу і прийомних сім'ях у порядку, встановленому законодавством України.

Дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, після досягнення ними 18-річного віку надається одноразова допомога у розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України.

Держава гарантує працевлаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після повернення їх з дитячих закладів, від опікунів чи піклувальників, з дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, закінчення навчання в державних та комунальних навчальних закладах.

Стаття 26. Захист прав дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку

Дискримінація дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів, гарантує надання їм відповідної матеріальної допомоги, встановлення одному з батьків дитини-інваліда чи особи, яка його замінює, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за його згодою, скороченого робочого дня, надання додаткової оплачуваної відпустки на строк до 5 днів, відпустки без збереження заробітної плати та інших пільг, передбачених законодавством України.

Дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку надається безоплатна спеціалізована медична, дефектологічна і психологічна допомога та здійснюється безоплатне протезування у відповідних державних і комунальних закладах охорони здоров'я, надається можливість отримати базову, професійно-технічну та вищу освіту, в тому числі в домашніх умовах. Таким дітям гарантується безоплатне забезпечення засобами індивідуальної корекції.

З метою створення умов для безперешкодного доступу дітей-інвалідів та дітей з вадами фізичного розвитку до об'єктів соціальної інфраструктури планування та забудова населених пунктів,

Стаття 30-1. Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів

Держава вживає всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон. У разі якщо вік особи не визначений і є підставля вважати, що ця особа є дитиною, їй надається захист, передбачений цією статтею, до встановлення віку.

Усі дії держави стосовно захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, здійснюються відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування першочергово проводять відселення дітей, які опинилися чи можуть опинитися у зоні воєнних дій чи збройних конфліктів, до безпечних районів. Відселення дітей проводиться разом з батьками, законними представниками або, за їхньою згодою, без супроводження чи з іншими особами.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, здійснює заходи, спрямовані на возз'єднання дитини з сім'єю. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, здійснює заходи з встановлення місцезнаходження членів сім'ї дитини, сприяє пошукам, що здійснюються членами сім'ї, громадянськими, благодійними, волонтерськими, гуманітарними організаціями та фондами, що беруть участь у возз'єднанні сім'єй. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, створюють умови для медичної, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.

Статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, надається органом опіки та піклування за місцем реєстрації дитини як внутрішньо переміщеної особи. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 31. Захист дітей-біженців та дітей, які потребують додаткового або тимчасового захисту дітей-біженців та дітей, які потребують додаткового або тимчасового захисту на території України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції) сприяє розшуку батьків або інших законних представників дітей-біженців та дітей, які потребують додаткового або тимчасового захисту, розлучених із сім'ями, влаштуванню таких дітей у відповідні дитячі заклади або сім'ї.

Органи опіки та піклування вживають заходів щодо тимчасового влаштування у відповідні дитячі заклади або сім'ї дітей-біженців та дітей, які потребують додаткового або тимчасового захисту, розлучених із сім'ями, встановлення опіки чи піклування над такими дітьми, сприяють дітям-біженцям та дітям, які потребують додаткового або тимчасового захисту, розлученим із сім'ями, у реалізації їхніх прав.

Стаття 32. Захист дитини від незаконного переміщення

У порядку, встановленому законодавством України та відповідними міжнародними договорами, держава вживає заходів для недопущення незаконного переміщення, вивезення та неповернення дітей з-за кордону, їх викрадення, торгівлі дітьми.

Держава вживає всіх необхідних та можливих заходів для розшуку та повернення в Україну дітей, які були незаконно вивезені за кордон, у тому числі у зв'язку з обставинами, пов'язаними з воєнними діями і збройними конфліктами.

Стаття 33. Захист прав дитини на особисту свободу

Право дитини на особисту свободу охороняється законом.

Затримання та арешт неповнолітніх стосовуються як винятковий захід і тільки у випадках та порядку, встановлених законом. Про затримання дитини відповідні органи негайно повідомляють батьків чи осіб, які їх замінюють, а також органи прокуратури. Забороняється утримання дитини в одному приміщенні з дорослими затриманими, арештованими чи засудженими особами.

Порядок притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності та відбування ними

покарання встановлюється законом.

Не допускається застосування до дитини насильства, погроз, інших незаконних дій з метою примушення її дати показання як свідка або визнання своєї вини.

Примусові заходи виховного характеру за вчинення дитиною злочину або в інших передбачених законом випадках застосовуються до неї лише судом.

Стаття 34. Захист прав дитини в спеціальних навчально-виховних закладах для неповнолітніх, які потребують особливих умов виховання

Неповнолітні правопорушники, які потребують особливих умов виховання, в порядку, встановленому законом, направляються до загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації.

Неповнолітні, які вживають алкоголь, наркотики, та неповнолітні, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації, в порядку, встановленому законом, направляються до центрів медико-соціальної реабілітації неповнолітніх.

Дітям, які перебувають у зазначених закладах, гарантується право на гуманне ставлення з боку оточуючих, на охорону здоров'я, отримання базової освіти і професійної підготовки, побачення з батьками або особами, які їх замінюють, відпустку, листування, на отримання передач, посилок від батьків, гуманітарних, благодійних та інших громадських організацій, які виявили бажання допомогти їм, у порядку, встановленому законодавством України.

Розділ VI ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ДИТИНСТВА

Стаття 35. Відповідальність за порушення законодавства про охорону дитинства

Особи, винні у порушенні вимог законодавства про охорону дитинства, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України.

Розділ VII МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 36. Участь України у міжнародному співробітництві з охорони дитинства

Україна бере участь у міжнародному співробітництві з питань охорони дитинства та захисту законних прав дитини відповідно до норм міжнародного права.

У порядку, встановленому законом, Україна укладає з іноземними державами договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, з питань правового захисту дітей - громадян України, усиновлених іноземцями, та здійснення контролю за умовами утримання та виховання таких дітей у сім'ях іноземців.

Стаття 37. Міжнародні договори

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у законодавстві України про охорону дитинства, застосовуються правила міжнародного договору.

Розділ VIII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у тримісячний термін:
  - подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом; забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що не відповідають вимогам цього Закону. Президент України

м. Київ 26 квітня 2001 року № 2402-III

Л.КУЧМА

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах

Протокол ратифіковано із заявою Законом N 1845-IV від 23.06.2004, ВВР, 2004, N 38, ст.476)

Офіційний переклад

Держави-учасниці цього Протоколу, будучи натхненні повсюдною підтримкою Конвенції про права дитини, яка свідчить про широке поширення готовності служити справі заохочення та захисту прав дитини, знову підтверджуючи, що права дітей потребують особливого захисту, і закликаючи до забезпечення постійного покращення становища дітей без жодного розрізнення, а також їхнього розвитку та освіти в умовах миру та безпеки, будучи стурбовані пагубним і широкомасштабним впливом збройних конфліктів на дітей, а також їх довгостроковими наслідками для міцного миру, безпеки та розвитку, засуджуючи зазіхання на дітей в умовах збройного конфлікту, а також безпосередні напади на об'єкти, які охороняються відповідно до міжнародного права, в тому числі місця, у яких звичайно присутня велика кількість дітей, такі як школи та лікарні, відмічаючи прийняття Статуту Міжнародного кримінального суду, і зокрема, кваліфікацію в ньому як військового злочину дії, пов'язаних з призовом на військову службу чи мобілізацією дітей, які не досягли 15-річного віку, або з їх активним використанням у військових діях у межах як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів, вважаючи, таким чином, що в цілях сприяння більш ефективного здійснення прав, визначених у Конвенції про права дитини, необхідно посилити захист дітей від участі у збройних конфліктах, відзначаючи, що стаття 1 Конвенції про права дитини передбачає, що для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людина істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до цієї дитини, вона не досягає повноліття раніше, будучи впевнені, що факультативний протокол до Конвенції, який підвищує вік можливого призову осіб до збройних сил і їхньої участі у військових діях, ефективно сприятиме здійсненню принципу, згідно з яким у всіх діях щодо дітей першочергова увага повинна приділятися найкращому забезпеченню інтересів дитини, відмічаючи, що двадцять шоста Міжнародна конференція Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, яка відбулася в грудні 1995 року, рекомендувала, зокрема, сторонам конфліктів вживати будь-яких можливих кроків у цілях забезпечення того, щоб діти, які не досягли 18-річного віку, не брали участі у військових діях, вітаючи одночасно прийняття у червні 1999 року Конвенції Міжнародної організації праці N 182 про заборону та негайні заходи щодо викорінювання найгірших форм дитячої праці, яка забороняє, зокрема, примусове або обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах, засуджуючи з найбільшою занепокоєністю вербування, навчання та використання в середині держави і за її межами дітей у військових діях озброєними групами, які відрізняються від збройних сил держави, і визнаючи відповідальність тих, хто вербує, навчає і використовує дітей з цією метою, нагадуючи про зобов'язання кожної сторони збройного конфлікту дотримуватися положення міжнародного гуманітарного права, підкреслюючи, що цей Протокол не завдає шкоди цілям і принципам, які містяться у Статуті Організації Об'єднаних Націй, включаючи статтю 51, і відповідним нормам гуманітарного права, беручи до уваги, що становить миру та безпеки, засноване на повній повазі цілей і принципів, викладених у Статуті, та на дотриманні застосованих угод у галузі прав людини, є обов'язковою умовою для повного захисту дітей, зокрема, під час збройних конфліктів та ізоляції, визнаючи особливі потреби дітей, які є особливо уразливими щодо їхнього вербування та використання у військових діях всупереч цьому Протоколу, у зв'язку з їх економічним та

соціальним станом або статтю, пам'ятаючи про необхідність урахувувати економічні, соціальні та політичні причини участі дітей у збройних конфліктах,

будучи впевнені у необхідності зміцнення міжнародного співробітництва щодо виконання цього Протоколу, а також у справі фізичної та психосоціальної реабілітації і соціальної реінтеграції дітей, які є жертвами збройних конфліктів, заохочуючи участь суспільства, і зокрема дітей і дітей, які є жертвами, в розповсюдженні інформації та освітніх програм, що стосуються виконання Протоколу, домовились про таке:

Стаття 1

Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб військовослужбовці їхніх збройних сил, які не досягли 18-річного віку, не брали прямої участі у військових діях.

Стаття 2

Держави-учасниці забезпечують, щоб особи, які не досягли 18-річного віку, не підлягали обов'язковому призову до їхніх збройних сил.

Стаття 3

1. Держави-учасниці підвищують мінімальний вік добровільного призову осіб до їхніх національних збройних сил порівняно з віком, визначеним у пункті 3 статті 38 Конвенції про права дитини, враховуючи принципи, які містяться в цій статті, і визнаючи, що відповідно до Конвенції особи, які не досягли 18 років, мають право на особливий захист.

2. Кожна держава-учасниця під час ратифікації цього Протоколу або приєднання до нього здає на зберігання заяву, що має обов'язковий характер, у якій вказується мінімальний вік, при якому вона допускає добровільний призов до її національних збройних сил, і викладаються гарантії, прийнятні державою для забезпечення того, щоб такий призов не мав насильницького чи примусового характеру.

3. Держави-учасниці, які допускають добровільний призов до їхніх національних збройних сил осіб, які не досягли 18-річного віку, надають гарантії, які як мінімум забезпечують, щоб:

a) такий призов мав в дійсності добровільний характер;

b) такий призов проводився з усвідомленої згоди батьків або законних опікунів цієї особи;

c) такі особи були повною мірою поінформовані про обов'язки, пов'язані з несенням такої військової служби;

d) такі особи подавали достовірні свідчення свого віку до їх прийняття на національну військову службу;

e) Кожна держава-учасниця в будь-який момент може підсилити положення своєї заяви шляхом направлення відповідного повідомлення на адресу Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який інформує всі держави-учасниці. Таке повідомлення набуває чинності з дати його отримання Генеральним секретарем.

5. Вимога про підвищення віку, яка міститься в пункті 1 цієї статті, не поширюється на навчальні заклади, які знаходяться у віданні або під контролем збройних сил держав-учасниць, відповідно до статей 28 та 29 Конвенції про права дитини.

1. Збройні групи, відмінні від збройних сил держави, за жодних обставин не повинні вербувати або використовувати у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів у цілях попередження такого вербування і використання, включаючи вжиття правових заходів, необхідних для заборони і криміналізації такої практики.

3. Застосування цієї статті згідно з цим Протоколом не зачіпає юридичного статусу жодної із сторін збройного конфлікту.

Стаття 5

Ніщо в цьому Протоколі не може тлумачитись як таке, що виключає положення, що містяться в законодавстві держави-учасниці або в міжнародних угодах і міжнародному гуманітарному праві, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини.

Стаття 6

1. Кожна держава-учасниця в межах своєї юрисдикції вживає всіх необхідних правових, адміністративних та інших заходів для забезпечення ефективного виконання і застосування положень цього Протоколу.
2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити широке розповсюдження та пропаганду відповідними засобами принципів та положень цього Протоколу серед дорослих та дітей.
3. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які перебувають під їхньою юрисдикцією, які були завершені або використовувалися у військових діях всупереч цьому Протоколу, були демобілізовані або іншим чином звільнені від військової служби. За необхідності держави-учасниці надають цим особам всю належну допомогу в цілях відновлення їхнього фізичного і психологічного стану, а також їхньої соціальної реінтеграції.

Стаття 7

1. Держави-учасниці співпрацюють у справі виконання цього Протоколу, в тому числі у справі попередження будь-якої діяльності, яка суперечить Протоколу, та у справі реабілітації та соціальної реінтеграції осіб, які стали жертвами дій, що суперечать цьому Протоколу, в тому числі через технічне співробітництво та фінансову допомогу. Такі допомога і співробітництво здійснюються у консультації з заінтересованими державами-учасницями і відповідними міжнародними організаціями.

2. Держави-учасниці, які в змозі зробити це, надають таку допомогу в рамках існуючих багатосторонніх, двосторонніх або інших програм, або, зокрема, через фонд добровільних внесків, який засновується відповідно до правил Генеральної асамблеї.

Стаття 8

1. Кожна держава-учасниця протягом двох років після набуття чинності цим Протоколом для цієї держави-учасниці подає Комітету з прав дитини доповідь, яка містить повну інформацію про заходи, вжиті нею з метою виконання положень Протоколу, включаючи заходи, вжиті з метою виконання положень щодо участі та призову.

2. Після подання повної доповіді кожна держава-учасниця вносить у доповіді, які подаються нею Комітету з прав дитини відповідно до статті 44 Конвенції, будь-яку додаткову інформацію, щодо виконання Протоколу. Інші держави-учасниці Протоколу подають доповіді кожні п'ять років.

3. Комітет з прав дитини може запитати у держав-учасниць додаткову інформацію щодо виконання цього Протоколу.

Стаття 9

1. Цей Протокол відкритий для підписання будь-якою державою, яка є учасницею Конвенції або яка її підписала.

2. Цей Протокол підлягає ратифікації та відкритий для приєднання до нього будь-якої держави. Ратифікаційні грамоти або документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

3. Генеральний секретар, діючи як депозитарій Конвенції та Протоколу, повідомляє всі держави-учасниці Конвенції і всі держави, які підписали Конвенцію, про здачу на зберігання кожної заяви відповідно до статті 13.

Стаття 10

1. Цей Протокол набуває чинності через три місяці після здачі на зберігання десяти ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Протокол або приєднується до нього після набуття ним чинності, цей Протокол набуває чинності через один місяць після здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 11

1. Будь-яка держава-учасниця може денонсувати цей Протокол у будь-який час шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який потім інформує про це інші держави-учасниці Конвенції та всі держави, які підписали Конвенцію.

Денонсація набуває чинності після закінчення одного року з дати отримання повідомлення Генеральним секретарем. Проте, якщо на день закінчення цього року в держави-учасниці, яка денонсує, має місце збройний конфлікт, денонсація не набуває чинності до закінчення цього збройного конфлікту.

2. Така денонсація не звільняє державу-учасницю від її обов'язків, передбачених в цьому Протоколі, щодо будь-якої дії, яка сталася до дати набуття денонсацією чинності. Отже така денонсація ніяк не перешкоджає подальшому розгляду будь-якого питання, яке вже надійшло на розгляд Комітету до дати набуття денонсацією чинності.

Стаття 12

1. Будь-яка держава-учасниця може запропонувати зміни та доповнення і подати їх Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй. Після цього Генеральний секретар переправджує запропоновані зміни та доповнення державам-учасницям з проханням зазначити, чи вистовлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення голосування щодо них. Якщо протягом чотирьох місяців, починаючи з дати такого повідомлення, хоча б одна третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-які зміни та доповнення, прийняті більшістю держав-учасниць, які присутні та беруть участь у голосуванні на цій конференції, подаються Генеральній Асамблеї на затвердження.
2. Зміни та доповнення, прийняті відповідно до пункту 1 цієї статті, набувають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття більшістю в дві третини держав-учасниць.

3. Коли зміни та доповнення набувають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цього Протоколу та будь-які попередні зміни та доповнення, які ними прийняті.

Стаття 13

1. Цей Протокол, англійський, арабський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є рівно автентичними, зберігається в архівах Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй направляє завірених копії цього Протоколу всім державам-учасницям Конвенції і всім державам, які підписали Конвенцію.

Використана література та джерела інформації

- Правила безпеки та можливості отримання допомоги в період конфлікту в Україні: метод. рек. / Андрєєнкова В.Л., Войцях Т.В., Ковальчук Л.Г., Лунченко Н.В., Київ: МЖПЦ «Ла Страда – Україна», 2014. – 48 с.
- Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми в конфліктній та постконфліктній період: метод. рек. / Бочкор Н.П., Дубровська Є.В., Залеська О.В. та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда – Україна», 2014. – 84 с.
- Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Бандурка І.О., Бочкор Н.П., Виходцева О.А., Врїях Т.В. та ін. - Київ: МЖПЦ «Ла Страда – Україна», 2015. – 176 с.
- Кочубей А., Умарова Н. Визит в семью, или Практика работы с семьями. Научно-методическое пособие. Часть 1 – Донецк: ООО „ПД „Донецчина“, 2013. – 128 с.
- Кочубей А., Умарова Н. Азбука семьи, или Практика работы с семьями. Научно-методическое пособие. Часть 2 – Донецк: ООО „ПД „Донецчина“, 2013. – 176 с.
- Експрес-оцінка психологічного становища дітей в Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Rapid_Psychosocial_Assesment_of_Children_in_Donetsk_Oblast_ua.pdf
- http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021
- <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0009323-11>
- http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_795
- <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/2402-14>
- <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
- <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
- <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>
- <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>
- <http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fmlsp.kmu.gov.ua%2Fdocument%2F185657%2Fa.doc>